

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

43e jaargang nr. 5

september - oktober 2014

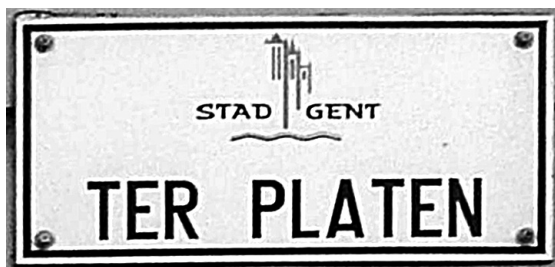
Inhoud

- Frank Gelaude, Luc Devriese: De platen van Terplaten.	290
- Armand Heins: Inventaire archéologique. Poortomlijsting afkomstig uit het Nieuwland	303
- Adrien Brysse: De strijd om het Koning Albert I park na de sluiting van het Zuidstation (1928-1970).	306
- Luc Devriese: Het Bauwenshuis in het Nieuwland. Een verwaarloosd relict van het Gentse industriële verleden.	323
- Marijke Mortier: Over het Huidevetterken, het Huidevettersbrugske... en een koperslagerij	331
- Romain Van de Maele: Herman Bang. Deens bezoek aan het Groot Begijnhof (1880).	344
- Pierre Kluskens: Gehalveerd huis aan de Kalandestraat. Belachelijk en hachelijk.	353
- Daniël Van Ryssel: Vergeeten Gentse schrijvers: Daan Boens.	359
- Erik Vermeirsch: De kleurrijke famielde Van Damme: 3.'t artiestsen.	362
- Lezers aan het woord.	365
- Vervoer over water.	366

**BELANGRIJK BERICHT AAN DE LEZER
ZIE HIERNAAST**

DE PLATEN VAN TER PLATEN

Ter Platen... bekend als brug en nog beter als straat langs de oever van de Bovenschelde, niet in het minst omwille van het bioscoopcomplex dat daar in de zeventiger jaren van de vorige eeuw een stek vond op een oud fabrieksterrein (afb. 1).

Afb. 1. Het straatnaambord anno 2014.

Maar wat betekent die naam? Welke platen waren er bij Ter Platen te zien? Volgens de meeste auteurs waren dit zandbanken of slijkplaten in een rivier, die bij lage waterstanden in de zomer bloot kwamen te liggen. Zo'n eilandje, simpelweg aangeduid als de Plate, lag tot in de jaren 1800 ook middenin de Leie tussen de Bijlokekaai en de Verlorenkost. Soldaten uit de kazernes op Sint-Pieters kwamen er graag zwemmen.

De platen van Ter Platen waren echter iets helemaal anders. Een notitie van Alfons Van Werveke (afb. 2) en een omschrijving in het monumentale Middelnederlands woordenboek van Verwijs en Verdam brengen ons op een spoor 'een met planken en palen beschutte waterkant'. Onder de in het Gentse in die tijd gebruikelijke schrijnwerkerstermen vinden we dat een 'plate' een plank is, dikker en breder dan een gewone plank. Dergelijke constructies duiken al op in de oudste bewaard gebleven stadsrekeningen met betalingen in opdracht van de stad. In 1321-1322 worden drie 'platen' vermeld bij werken aan een brug over de Schipgracht. Later worden dergelijke betalingen door de stad zeldzaam of ontbreken ze helemaal. Zoals we verder nog zullen zien, werden relatief kleine werken aan bevaarbare waterlopen meestal bekostigd door de schippers zelf samen met de kooplieden en de opdrachtgevers. Niet de stad, maar de schippers moesten instaan voor het normale onderhoud van de bevaarbare waterlopen en de oevers.

Ter Platen

Ter-Platenkaai en *Ter-Platenbrug* bevatten een zeer ouden plaatsnaam. In de middeleeuwen kwam het onderhoud van rivieren, stuwen en sluizen ten laste van de graan-kooplieden, die er gebruik van maakten. Zoo kennen wij een akt van 1407, die het lastenkohier bevat van het hermaken der kaaien op de plaats, die ons thans bezighoudt. Er is daarin spraak van het hernieuwen der houten kaaien door middel van palen, die in den boord van den oever werden geheid en verbonden door middel van balken, die men *platen* noemde. Boven het spei of spui (sluis), dat met het *Wit Gat* noemde en gelegen was bij den oorsprong van het Klein (Oud) Scheldeken naar de *Muinkbrug* toe, moesten de *platen* 550 voet of 173,73 m. lang zijn. Tusschen het *Wit Gat* en de *Muinkbrug* maakte men eveneens *platen*, evenals in den *Huidevettershoek*. Weldra ging de naam *platen* over op den geheelen oever tusschen het *Wit Gat* en de *Muinkbrug* en de gemeene naam *platen* werd een eigenaam. Als dusdanig ontmoet men hem reeds in den Atlas van Jan de Buck van 1590.

Afb. 2.

In dikwijls piepkleine krantenstukjes deed Alfons Van Werveke tijdens het Interbellum zijn kennis kond. Hier uit de Gazette van Gent. Een Franse versie verscheen in *La Flandre libérale*. Van Werveke gebruikte een andere verhouding in de omzetting van voet naar meter. Dit niet gedateerd en niet ondertekend knipsel wordt bewaard in het Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amansberg, collectie Vliegende Bladen Gent, reeks Straten.

Oude maar niet 'heel' oude plaatsnaam

Hoe zat dat nu met Ter Platen? De plaatsnaam is wel oud, maar niet zo oud als veel andere Gentse straatnamen. Bouwpolitiemeester Billet vernoemt hem in 1661 en in een beschrijving uit 1675 heeft men het over 'een nieuwe forti-

ficatie tusschen de Heuverpoorte ende Sente Lievenspoort daer men ('t) noemt ter Platen'. De nieuwe stadswal werd er 'veste ter Platen' genoemd. De oudste vermelding 'Ter Platen' als plaatsnaam vinden we terug op een kaart van de stadsvesten uit 1590 door Jan de Buck (zie verder).

In 1812 verscheen de naam in de eerste officiële Gentse stratenlijst, maar dezelfde straat naast de Bovenschelde, een oude trekweg, werd in die tijd ook Muinkkaai of Quai des Moines genoemd, zoals de kaai in het verlengde naar het stadscentrum toe nog altijd heet. In 1940 koos men voor Terplatenkaai, maar in 1942 werd het Ter Platen, de huidige naam.

'Platen' op palen

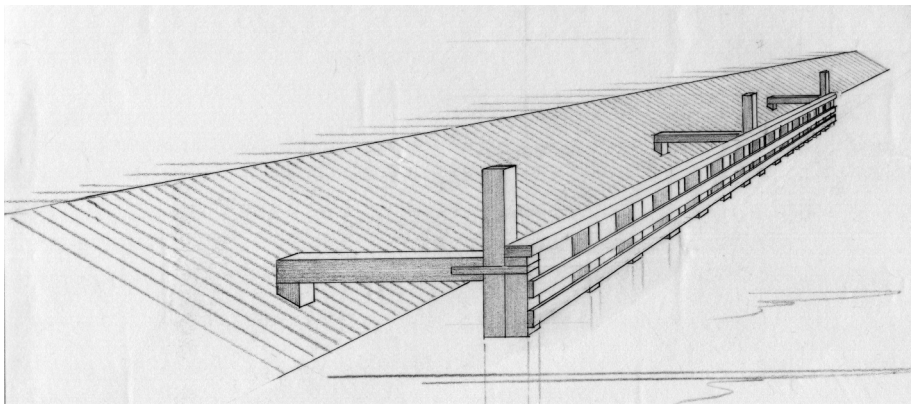
Een constructie met palen duikt op in een akte gedateerd 1 juli 1407 in het schepenregister van de Keure . De akte boekstaaft uiterst nauwkeurig een contract aangegaan tussen Willem Wandelaert, deken van de 'sciplieden' en meester Jan Douter, timmerman - aannemer. Het betrof de constructie van staketsels op vier verschillende plaatsen: een eerste bij de Sint-Pietersstuw, een tweede meer stroomafwaarts nabij de Muinkbrug, een derde aan de (Grote) Huidevettershoek en een vierde nabij de Ketelpoort.

Het eerste en grootste werk wordt in de tekst aan de Sint-Pietersstuw gesitueerd: 'boven speye sente pieters'. Deze stuw, noodzakelijk voor de aandrijving van de watermolen van de Sint-Pietersabdij, lag ter hoogte van de huidige Ter Platenbrug of even stroomopwaarts daarvan. De constructie wordt in deze akte meteen aangeduid met haar bijzonderste of meest kenmerkende onderdeel: de platen. Deze vormden een geheel dat men zich best kan voorstellen als een aaneengesloten loopplank die volgens de beschrijving niet minder dan 165 m (550 voet) lang moest zijn, 32,7 cm breed en 16,35 cm dik, 'wel viercante ghehouwen'. De platen bestonden dus uit behoorlijk kloeke balken, dubbel zo breed als dik. Vanzelfsprekend konden die balken op zich nooit zo'n lengte bereiken. Om het uitgestrekte geheel te vormen waren er misschien 20 tot 30 nodig. Vandaar allicht de meervoudsvorm 'platen' die steevast gebruikt werd. De platen waren stevig aaneen bevestigd met 'lascen' die 60 cm (2 voet) in mekaar moesten grijpen.

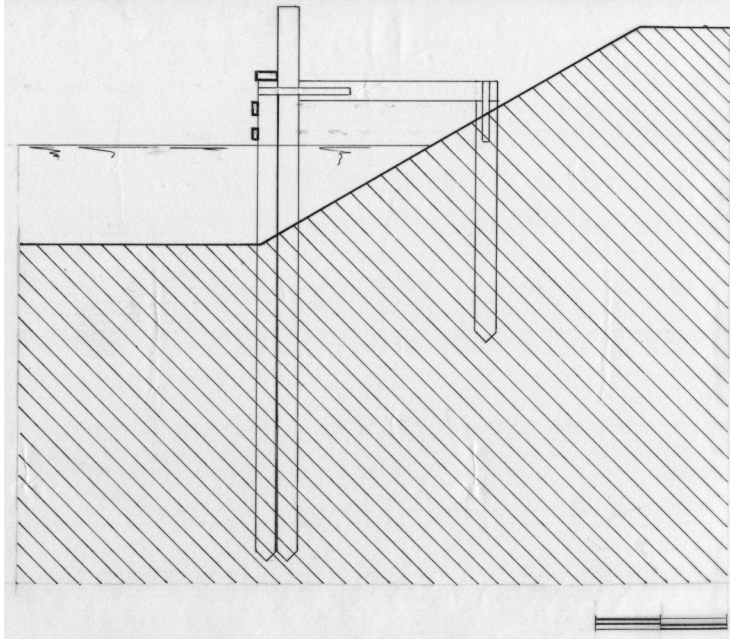
Het contract specificeerde verder dat de platen moesten ondersteund worden door 140 'pilen' (gepunte palen), 7,2 m (24 voet) lang en aan het bovineinde over 2,4 m (8 voet) een kopmaat van minstens 27 cm op 27 cm (10 duimen). De palen stonden dus vrij dicht opeen, op amper iets meer dan een meter van elkaar. Daarbij worden nog vijf palen, 'proppen' genoemd, die langer waren: namelijk 8,4 m (28 voet). Deze lange palen staken 1,2 m (4 voet) boven de platen uit.

Verbonden met ‘strijkhouten’ en ‘tangen’

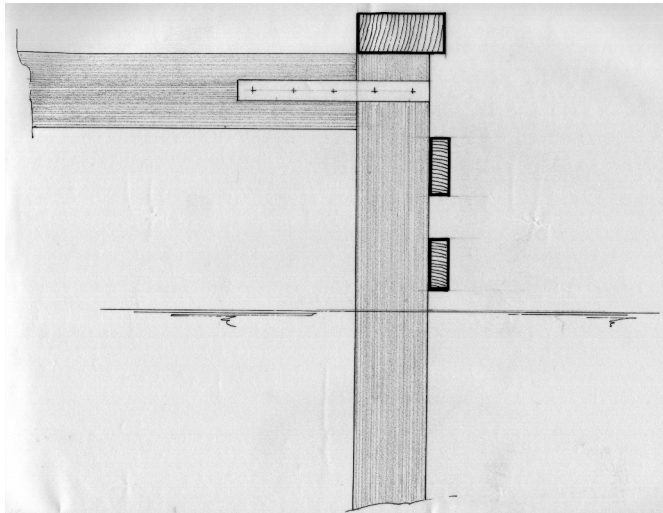
Twee ‘stryc houten’ 6,7 cm dik, de bovenste 21,5 cm breed en de onderste 19 cm, moesten over de hele lengte van de constructie bevestigd worden. Uit de verdere tekst van de akte kunnen we afleiden dat die (eveneens kloeke) dwarsbalken een stevige verbinding vormden, onderaan de platen vastgemaakt aan de palen. De onderste dwarsbalk sloot aan op het waterniveau op zomerpeil. De tekst bevat precieze aanduidingen over de manier waarop het geheel aan mekaar moest bevestigd worden met zware ijzers en 24 ‘tanghen’, 3 m (10 voet) lang en kopmaat van 27 cm op 27 cm. Die tangen waren dus eigenlijk korte zware balken van een type dat ook gebruikt werd om de valdeuren van de stadspoorten op te trekken of neer te laten. Ze verbonden de platen met palen die in de oever geheid werden. Als we mogen aannemen dat de tangen gelijkmatig verdeeld waren over de hele lengte van de platenconstructie dan was er ongeveer om de 7 m een dergelijke oeververbinding. Daar waar de rivier te breed was moesten ‘dubbele tangen’ geconstrueerd worden: ‘dubbele ghetanght ...d’een tenden den anderen tote den lande commende’ en ondersteund door twee palen (afb. 5 en 6).

Afb. 3a: Proeve tot weergave van de platen en bijhorende ondersteunende en verbindende elementen aan Ter Platen (hoofdgedeelte) aan de hand van de gegevens over plaatsing en afmetingen van de constructieonderdelen (door H. Rosseau).

Afb. 3b: zijaanzicht van de constructie ter hoogte van een prop.

Afb. 3c. detail van de verbinding van een 'plaat' op een 'pile', verbonden met de oever door een 'tanghe', onderaan de 'pile' waren '2 stryc houten' bevestigd, waarvan 'donderste den somer watere sloet', tenslotte zorgden zware ijzers voor een sterke verbinding van de balken.

Bij de Muinkbrug

Dichtbij de ‘Moenken brugghe’ (Muinkbrug) werden nog 15 kortere (van slechts 6 m lang) palen ingeheid. Die waren niet verbonden door ‘platen’ (althans die worden hier niet vermeld), wel door strijkhout op twee verschillende hoogten, waarvan één op het zomerpeilniveau en de andere bovenaan de palen. Verder waren materiaal, afmetingen en constructie analoog, met onder andere acht ‘tanghen’ waarvan enkele voldoende ‘breed’ moesten zijn ‘omme up te gane’. Over welke lengte dit gedeelte zich uitstreckte, staat niet vermeld. Aannemende dat de palen ook daar iets meer dan een meter van elkaar ingeheid stonden, zou dat zo’n 20 m kunnen geweest zijn. De oeverbindingen met ‘tangen’ waren dichter bijeen gemaakt dan in het staketsel met de platen bij Sint-Pietersstuw. Steeds veronderstellende dat ze op gelijke afstanden van elkaar bevestigd werden, zou er in deze zone ongeveer om de drie meter een dergelijke oeververbinding geweest zijn.

Aan de grote Huidevettershoek en bij de Ketelpoort

Hetzelfde contract met Douter omvat nog twee gelijkaardige constructies, de ene ‘bachten den Hudevettershoucke’ en de andere ‘boven der Ketelpoerten’ (dit is stroomopwaarts de Ketelpoort aan de Ketelvest).

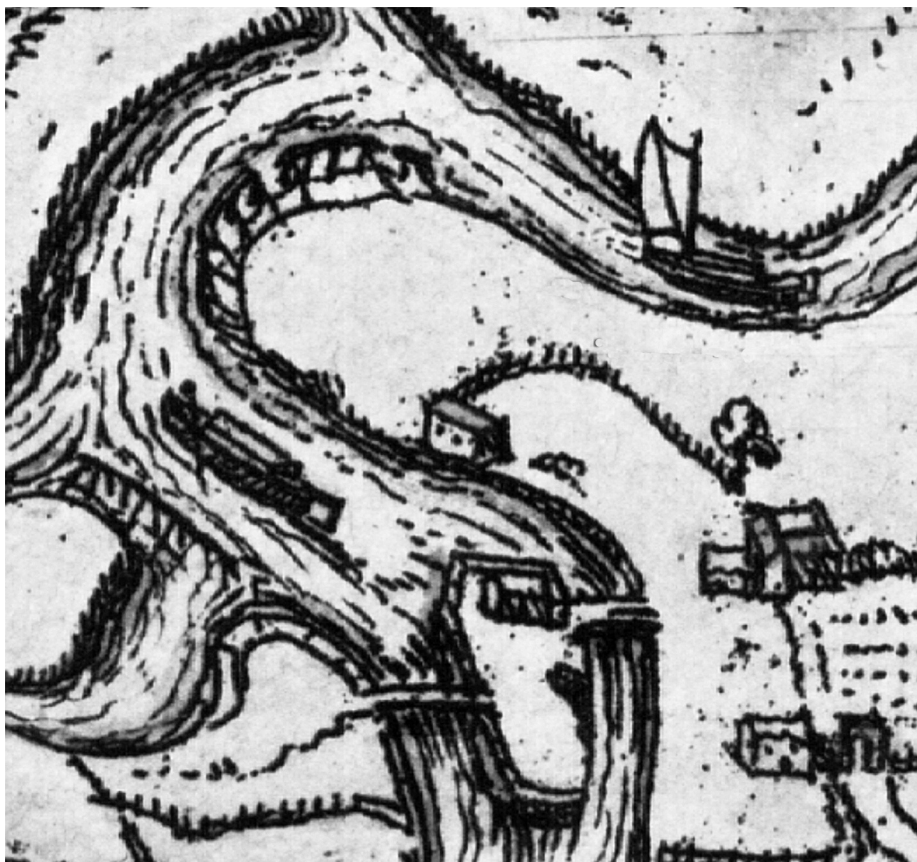
De platen aan de Grote Huidevettershoek waren in totaal 60 m lang, 31,6 cm breed en 16,3 cm dik. Ze werden ondersteund door 20 palen (om de drie meter een paal, mogen we aannemen), met een kopmaat van 24,5 cm op 24,5 cm, de helft ervan moest 6 m lang zijn en de anderen slechts 4,8 m. Deze platen waren over de hele lengte voorzien van strijkhout aan de palen bevestigd met zware ijzers (21 cm op 8 cm). Ook daar waren de platen door middel van ‘tanghen’, 7 in getal, verbonden met ‘stylen’ in de oever, met kopmaat van 24,5 cm op 24,5 cm. Ze moesten ondersteund worden met palen naargelang de toestand ter plaatse het vereiste: ‘soet (zoals het) behoert naer twerc’.

Aan de Ketelpoort (‘teghen tenden vander vesten’) werd een vierde platenconstructie contractueel vastgelegd. Dit paalwerk was slechts 30 m lang en werd ondersteund door 30 palen (dus om de drie meter een paal).

Te zien op oude kaarten

Hoewel toen al 167 jaar oud, is op één plaats dit paalwerk waar te nemen op de kaart van Braun & Hogenberg 1575 van Gent (afb. 3). Stroomopwaarts de Sint-Pietersspei, ter hoogte van de huidige Stropkaai, aan de linkeroever is op deze kaart een dergelijke constructie duidelijk te onderscheiden, met de palen,

platen en 'spanghen'. Aan de overzijde, op de rechteroever dwars op de zijarm van de Oude Schelde, wordt nog een tweede paalwerk weergegeven. Op de hierboven al aangehaalde kaart uit 1590 door landmeter Jan de Buck van de toen pas nieuw aangelegde stadsvesten staat 'Ter Platen' echter aangeduid dicht bij de toen nog bestaande splitsing van de Muinschelde en de Oude of Kleine Schelde, stroomafwaarts daarvan op de rechteroever, exact waar het nu nog Ter Platen heet (afb.4). Enkel de naam is te zien, de constructie wordt niet weergegeven. Ze is wellicht afgebroken en verwijderd bij de aanleg van de vesten. We zien wel een paalafsluiting aan de vroegere molengracht bij het eilandje waarop vroeger de watermolen stond.

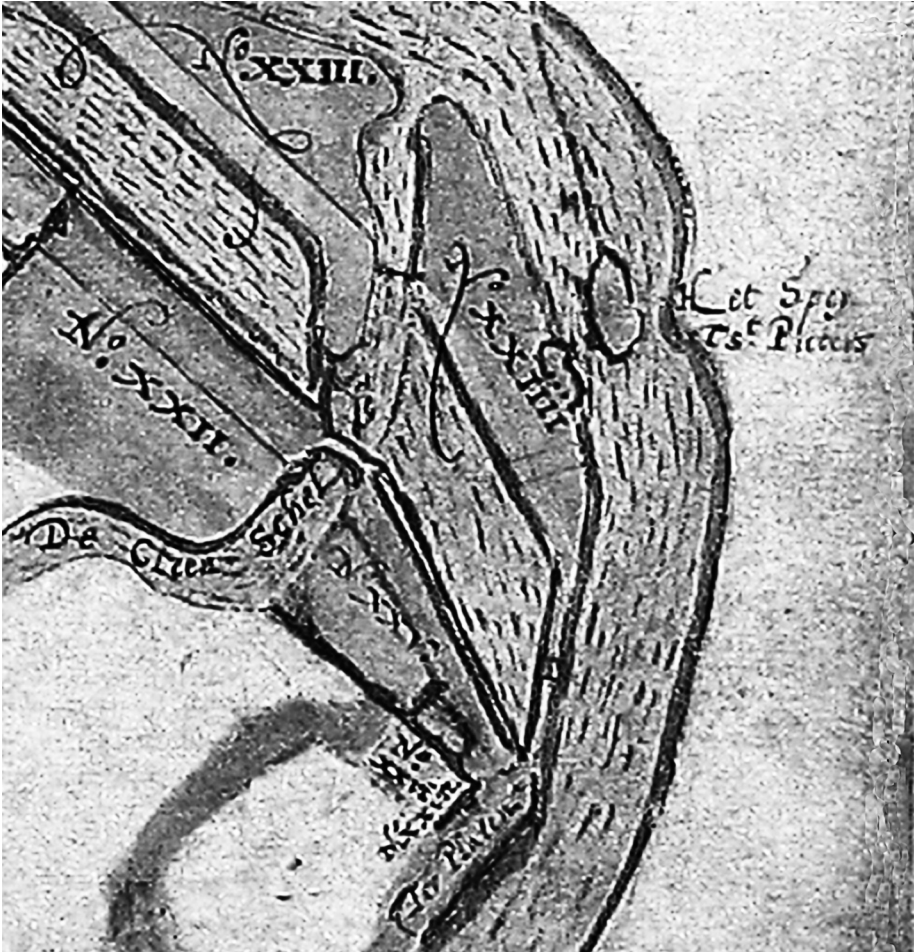
Afb. 4. Fragment van de kaart van Gent door Braun & Hogenberg 1575.

Bemerk op de tekening de palen, platen en spanghen langs beide Schelde-oevers, alsook het eilandje gevormd door de Schelde en de molengracht van de Sint-Pietersstuw.

De gebruiker betaalt

De werken stonden onder toezicht van de 'weerden ter Leyen' Everdey den Grutere en Jan Monnoye. Het was overduidelijk geen stadszaak, de tekst van het contract werd enkel opgenomen in het schepenenboek van de Keure om bij alle partijen duidelijkheid en rechtszekerheid te geven.

Afb. 5. Ter Platen aangeduid op de kaart van de Gentse stadsversterkingen in 1590 door Pieter de Buck (SAG, atlas Goetghebuer).

De naam staat vermeld bij een (onduidelijke) constructie op de linkeroever van de Schelde halverwege De Munck Brugge en Het Spuy 't st Pieters.

Het werk van meester Jan Douter werd gedaan ‘ten profytte van elken scipman en elken coepman’ en het werd betaald ‘in ghereeden ghelde dat men ghaderen sal in de busse commende van den staecghelde’. Het staakgeld in ‘de busse’ van de nering was waarschijnlijk specifiek bedoeld voor dergelijke werken. Volgens het Middelnederlands woordenboek van Verwijs en Verdam is één van de betekenissen van het werkwoord staken: ‘met staken of palen beschutten’; ook ‘versterken’. Schippers betaalden met of zonder tussenkomst van kooplieden een zekere som per vracht aan hun neringen die dat geld voor allerlei onkosten konden aanwenden. De term ‘busse’ duidt er op dat het voor staakwerken benodigde geld in een aparte kas verzameld werd.

We zijn hier getuige van een belangrijk aspect van het noodzakelijke onderhoud van de waterwegen. Grote werken zoals het graven van kanalen, de bouw van bruggen en stuwen werden door de stad betaald, maar het functioneren en het onderhoud van de stuwen en de waterwegen werd normaal bekostigd door de schippersneringen.

Functie

Het is niet eenvoudig te achterhalen waarom men begin 15de eeuw deze constructie op vier verschillende locaties aan de Schelde aangelegd heeft. We kunnen vijf mogelijke functies veronderstellen.

Ofwel (1) fungeerden de constructies als bescherming tegen het afkalven van de oevers, vooral van belang bij de Schelde die vlakbij de Blandijnberg stroomt aan een relatief steile helling. Maar ondanks de ‘tanghen’, de verankeringen in de oever, zijn ze te ver van de oever gebouwd om een rol te kunnen spelen ter bescherming. Bovendien stipuleren de richtlijnen duidelijk dat de platen en zelfs het strijkhout boven het zomerpeil moeten vast gemaakt worden. Een oeverbescherming is enkel nuttig als de bescherming zich bevindt ter hoogte van of net onder het waterniveau.

Ofwel (2) waren het aanlegsteigers met een relatief smalle (32,5 cm) loopplank (om ‘up te gaene’). Dergelijk paalwerk kon gebruikt worden om aan te meren wanneer de schippers geen werk hadden in het winterseizoen (dood seizoen) of moesten wachten op werk en transport of passage door de stad.

Ofwel (3) werden de platen als loopplanken gebruikt door de boottrekkers. Ze konden de schepen blijven trekken zonder teveel last te ondervinden van modderige oevers en moerassige meersen zoals de Muinkmeersen. De platen maakten tevens het oversteken van zijarmen mogelijk voor de boottrekkers.

Ofwel (4) waren het aanlegplaatsen voor de pleyten, de grote binnenschepen, tijdens de dagen dat de stuwen geopend waren en er een sterke stroming was op de Schelde, vooral vlakbij een stuw zoals deze van de Braemgaten. Een argument kunnen hiervoor de talrijke zogenaamde ‘proppen’ zijn die 1,2 m hoger uitkwamen dan de platen en uitstekend geschikt zijn om zelfs bij hogere waterstanden schepen vast te maken om te vermijden dat ze meegesleurd zouden worden. Bijkomend probleem was dat deze schepen bij het aanmeren op ondiepe gedeelten van de rivier konden kantelen als het waterpeil daalde.

Ofwel (5) fungeerden de platen en palen als staketsels om te vermijden dat de schepen ondiepe gedeelten of onbevaarbare rivierarmen zouden invaren. Het waren dan aanduidingen van de vaargeul. Zeker in de omgeving van Ter Platen was dit noodzakelijk gezien de Schelde zich daar opsplijste in de Oude Schelde en de Muinkschelde.

Deze laatste verklaring is niet bruikbaar voor de platen nabij de Muinkbrug en de Ketelpoort omdat op die plaatsen geen andere (onbevaarbare) waterlopen samenkomen.

Niet enkel in Gent

Ook in andere steden zijn dergelijke constructies gekend. In Amsterdam fungeren ze vooral als afsluiting van de buitenhaven van de Zuiderzee. Het is op sommige plaatsen een dubbele afsluiting onderbroken door vermoedelijk waterbomen waarbinnen (zee)schepen aangemeerd liggen. In Stockholm zijn de verschillende staketsels eveneens bedoeld om het havengebied af te bakenen. In Zurich werd een staketsel dwars op de rivier, de Limmat, aangelegd met twee doorgangen voor schepen. De staketsels in deze steden liggen te ver van de oever voor een eventuele oeverbescherming. Maar ze vormen telkens een afbakening van een vaargeul of van plaatsen met voldoende diepgang voor schepen.

Besluit

Het bestek van de platen en staketsels uit 1407 - 1408 is een zeldzame en waardevolle getuigenis van middeleeuwse waterbouwkundige constructies ten voordele van de binnenscheepvaart. Hierover bestaat immers zeer weinig gedetailleerde informatie. We vermoeden dat de platen deels als een afbakening van de vaargeul, deels als aanlegsteiger aangelegd werden.

Alles samengenomen vormden de ‘platen’ van Ter Platen met wat er bij hoorde toch wel een behoorlijk groot geheel, steunend op zware palen in het water,

stevig aan elkaar en met de oever verbonden. De grootste constructie over een afstand van om en bij de 165 m. Indrukwekkend genoeg om in het collectieve geheugen als plaatsnaam bewaard te blijven. De aaneengesloten platen vormden duidelijk het belangrijkste onderdeel daarvan, bij zoverre zelfs dat de term ‘plate’ pars pro toto werd: het geheel kreeg de naam van dat onderdeel. De naam vormt een illustratie van het belang van de scheepvaart in de middeleeuwen voor de stad Gent.

We vermoeden dat ook op andere locaties in Gent dergelijke staketsels werden gebouwd (bijvoorbeeld aan de Leie) maar hierover zijn ons geen gegevens bekend.

Wie zich een idee wil vormen van wat de platen ooit waren moet een kijkje gaan nemen bij het Heirmissas aan de Vlaamse Kaai en aan de Schelde ter hoogte van de Stropkaai. Hoewel enigszins afwijkend van de beschrijving uit 1407 geven ze een reëel beeld van hoe het vroeger was en vooral van de dubbele functie als afbakening en aanlegplaats (afb. 6).

Afb. 6. De ‘platen’ van het Heirmissas (foto 2014). Loopplanken en er boven uitstekende ‘proppen’ om aan te meren en ook fungerend als afbakening van de vaargeul. In de verte palen zonder ‘platen’ die de toegang tot de zijarm van het sas afsluiten. De platen zijn breder dan deze van Ter Platen uit 1407 en niet bovenaan, maar opzij van de palen bevestigd.

Met dank aan Herman Rosseau, Guido Everaert, Peter Steurbaut en Daniël Lievois

Frank Gelaude en Luc Devriese

Noten:

- 1 Fris, V. De oude straatnamen van Gent, Gent 1925, p. 199: ‘zandbank of plaete in de Schelde’. De naamverklaring als zandplaat ook bij Vanacker, D., De grote ramp aan Ter Platen. In: De Gentenaar Magazine, 13 april 1998.
- 2 Devriese, L. Oudtijds zwemmen. In: Ghendtsche Tydinghen, 2009, jg. 38 nr. 3, p. 180-190
- 3 Stockman, L., Het bouwen van vijf rabotten op de Lieve in het Meetjesland in het begin van de 15de eeuw. In: Appeltjes van het Meetjesland, 1964, jg. 15, p. 450 (voetnoot). Verwijs, E., Verdam, J., Middelnederlandsch woordenboek: ‘Plate met planken en palen beschutte waterkant; het gedeelte van een weg tusschen de bestrating en een met planken voorzien waterkant’. Zie ook ongedateerde knipsels (Interbellum) uit La Flandre libérale en de Gazette van Gent bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof Sint-Amandsberg, collectie straten. Hoewel de stukjes niet ondertekend zijn, kan er niet getwijfeld worden aan de auteur Alfons Van Werveke.
- 4 Stadsarchief Gent (SAG), reeks 400 nr. 1, f. 91.
- 5 De Cloet, J.P., De Gentse straatnamen (1799-1942), Gent, 2002.
- 6 SAG, reeks 301 nr. 17, 1407-1408, f. 15v. Gedeeltelijke transcriptie, vermoedelijk door A. Van Werveke in SAG, Nota’s Straten nr. 312.
- 7 Het grootste werk, dat aan de Sint-Pietersstuw, moest nog dezelfde zomer van 1407 klaar zijn, de rest binnen het daarop volgende jaar. Die mocht meester Douter aanpakken ‘ter sinen scoensten’ (ter zijnen schoonsten: naargelang het hem best uitkwam). Jan Douter was gezworene van de nering van de timmerlieden vóór 1415, in 1417 en in 1419 (Bailleuil, B., Boone, M., Prospografie van de corporatieve elite van de Gentse bouwvakkers. In: Baillieul, B., Duhammeuw, A., Een stad in opbouw, Gent voor 1540, Tielt, 1989, p. 320). Hierin niet Douter maar Donter.
- 8 De timmermansvoet gerekend aan 29, 98 cm; 12 duimen breed en 6 duimen dik (een duim was een 11de deel van een voet).
- 9 Proppe betekent volgens het Middelnederlands Woordenboek van Verwijs en Verdam steunpaal (zoals ook in het Engels ‘prop’ en ‘to prop’). Misschien werden ze hier gebruikt als meerpalen.
- 10 In de akte van 1407 wordt bij de constructie aan de Muinkbrug vermeld ‘... ende d’onderste sloet den somer watere’.
- 11 De lengte van de tangen wordt enkel bij de constructie aan de Ketelpoort aangegeven. Voor wat Sint-Pieters betreft, is het een extrapolatie.
- 12 SAG, reeks 400 nr. 13, 1423 – 1424, f. 191v – 195: ‘tanghen daer men de de dueren van sente lievins poorte, van de keyser poorte mede up ende neder laet’.
- 13 Het zomerpeil is de hoogte van het waterpeil gedurende het zomerhalfjaar, waarop scheepvaart mogelijk was. Deze waterstand werd gehandhaafd, vooral dankzij de stuwen de Braemgaten en de Rode Toren Stuw.
- 14 ‘Weerd’ in de zin van bewaarder, opzichter. De ‘weerden ter Leyen’ en de namen Monnoye en den Grutere zijn niet bekend in de beschikbare literatuur over de middeleeuwse Gentse schippers (Corryn, F., Het schippersambacht te Gent 1302 – 1492. In: Handelingen der

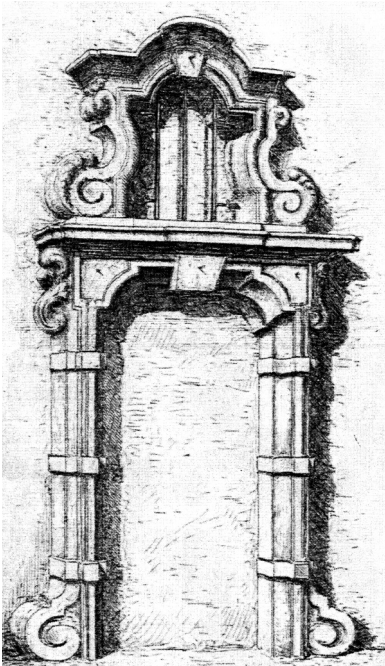
Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, deel 1, 1944, p. 165-204; Wyffels, A., Het schippersbedrijf in Gent eertijds. In: *Gent werkt*, Gent, 1971 nr. 14, p. 80-104; Decavele, J., De Herdt, R., *Gent op de wateren en naar de zee*, Antwerpen, 176, p. 113-157). Nauwelijks enkele 15de-eeuwse archiefstukken van de schippersneringen bleven bewaard (De Clercq, L., *De genummerde reeks 180 en de niet genummerde reeks van de Gentse vrije schippers*, Stadsarchief Gent, 2002, pp. 178).

- 15 De pleyten zorgden onder andere voor de seizoensgebonden graantransporten. Dat er in Gent een echte vloot van binnenschepen was, kan geïllustreerd worden aan de hand van de inkomsten in de stadsrekeningen van 1408 van 370 schepen die toen geijkt werden (Corryn, F. *ibidem*, p183).
- 16 Goss J. 1991 *Stadskaarten van Europa Braun & Hogenberg*. Rebo Productions, 143 pp. Amsterdam p. 11, Stockholm p. 111 en Zurich p. 127.

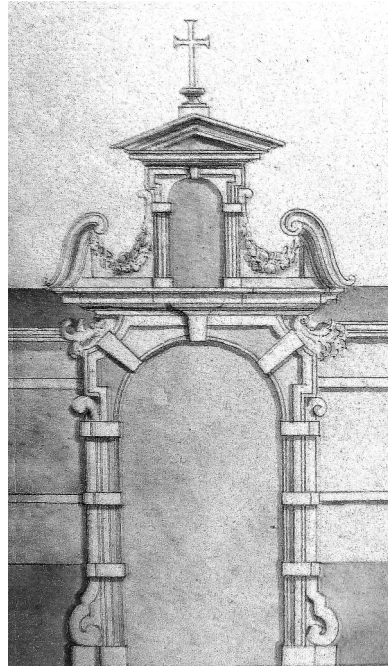
INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE. - FICHE NR. 310

Armand Heins liet een 'archeologische fiche' verschijnen gedateerd 1 oktober 1903 en getiteld 'Encadrement de porte provenant de la rue Terre - Neuve' over een poortomlijsting afkomstig uit het Nieuwland die uiteindelijk in het Museum van de Sint-Baafsabdij terechtkwam (afb. 1).

De tekst in vertaling luidt als volgt. Deze poortomlijsting uit blauwsteen die destijds een gebouw in het Nieuwland sierde, dateert uit het jaar 1706, jaartal vermeld op een eveneens bewaard gebleven versierde steen uit de gevel van hetzelfde gebouw. De omlijsting is 4 m. hoog en 2 m. breed ter hoogte van de architraaf (hier de sterk geprononceerde bovendorpel). De constructie is interessant omwille van haar eenvoud en evenwichtige opbouw. Het bovenlicht (oel de boeuf) bovenaan is eveneens erg mooi samengesteld. De 'dievenijzers' zijn er nog in aanwezig.

Afb 1. Poortomlijsting getekend door Armand Heins

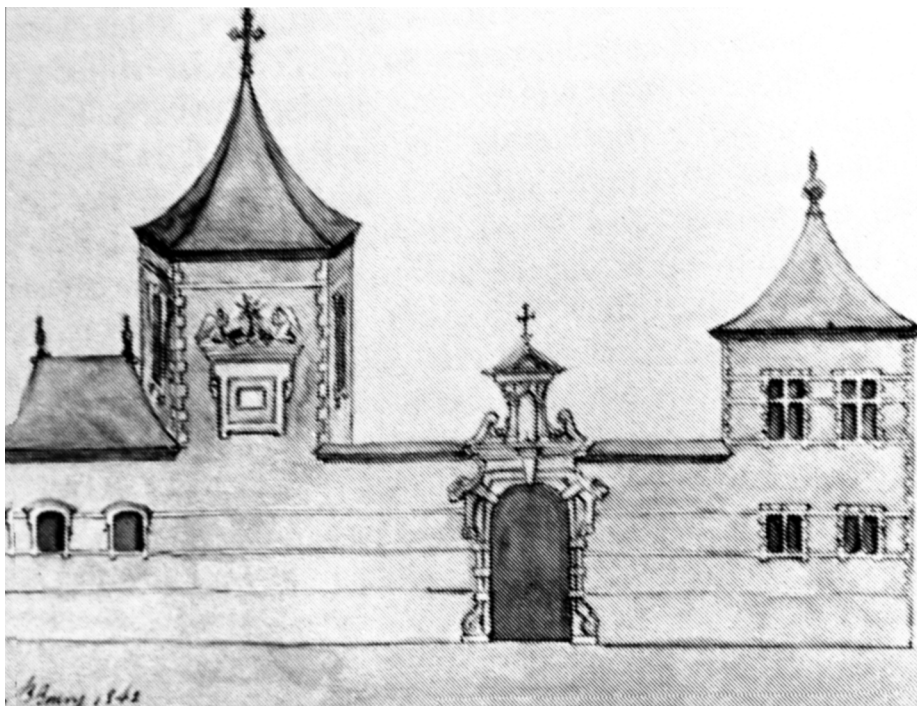

Afb. 2. Poortomlijsting ca 1712.

Het is een goed voorbeeld van een architecturaal onderdeel dat tot voor enkele jaren nog zeer gewoon was in Gent, maar dat door recente afbraken zeldzaam geworden is. In het Groot Begijnhof waren er talrijke dergelijke monumentale constructies te vinden. Enkelen bleven ter plaatse bewaard, al dan niet lichtjes verbouwd of naar achteren verplaatst.

Naschrift: herkomst van de poortomlijsting

Armand Heins spreekt zich niet uit over de vermoedelijke herkomst: het onder Jozef II opgeheven dominicanessenklooster op het Nieuwland. Een tekst verschenen in de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre' 15 en 18 januari 1902 (UGent bibliotheek, Fonds Vliegende Bladen IIR42) is nochtans zeer expliciet (afb. 4): de constructie werd uit die afbraak gered en ondergebracht even verder in het Nieuwland meer naar de Doornzelestraat toe (destijds: Papestraat, Priesterstraat, rue des Prêtres). In de 18de eeuw was het dominicanessenklooster het enige gebouw van betekenis in het Nieuwland en in de hele buurt. De geschiedenis van het klooster staat beschreven in De Pue,

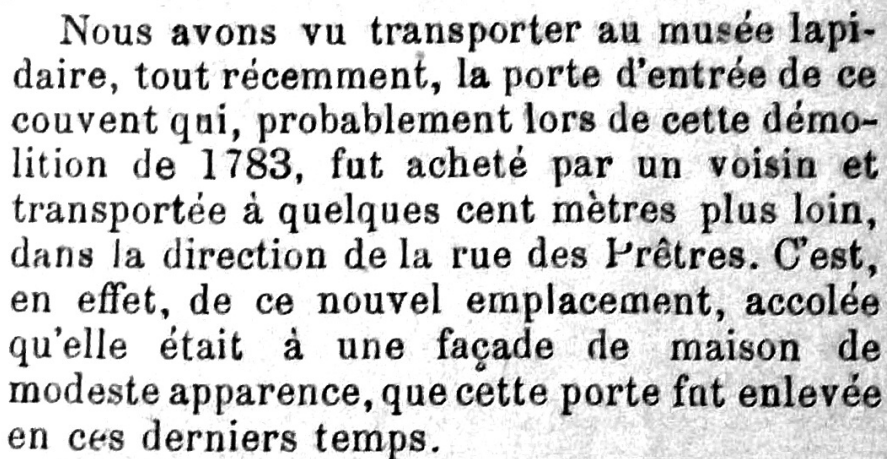
Afb. 3 Het kloostertje nagetekend in 1842.

P., *Geschiedenis van het voormalige klooster van Sint Cartharina van Senen van de predikheressen – dominikanessen. Nieuwland te Gent (1628-1783)*, Gent, zonder jaartal, pp. 1 -72.

Het werkje van De Pue bevat een figuur (afb. 3) van het kloostertje die in 1842 behoorlijk getrouw gemaakt werd naar een afbeelding van de straatgevel van het klooster bewaard in het Gentse stadsarchief in de zogenaamde Atlas Goetghebuer (AG, L156/5). Maar hier komt een probleem voor de dag. De poortomlijsting (detail van het origineel in afb. 2) verschilt vooral in de bekroning aanzienlijk van de afbeelding van Heins op de 'archeologische fiche'. Dit terwijl we van Armand Heins toch mogen verwachten dat hij de tekening maakte in het Sint-Baafssteenmuseum op de voor hem typische losse, maar accurate wijze.

Conclusie: de herkomst blijft onzeker. Een mogelijkheid tot verklaring van de verschillen biedt de veronderstelling dat het werk niet precies uitgevoerd werd zoals op het originele plan getekend stond. In die tijd, even goed als nu, vielen er wat dat betreft niet zelden verschillen in meer of minder belangrijke details te noteren. Die mogelijkheid mag zeker niet uitgesloten worden. De onderdelen van poortomlijstingen werden in de 18de eeuw kant en klaar vanuit de steengroeven in de streek van Ecaussines en Feluy aangevoerd (Everaert, G. *Deuren en poorten. Zeven eeuwen techniek en esthetiek*, Gent, 1995, p. 91-92). Naar gelang van de beschikbaarheid kon er nogal wat variatie optreden. Daar lag men niet van wakker, als het maar aan de modevereisten voldeed (L.D.).

Nous avons vu transporter au musée lapidaire, tout récemment, la porte d'entrée de ce couvent qui, probablement lors de cette démolition de 1783, fut achetée par un voisin et transportée à quelques cent mètres plus loin, dans la direction de la rue des Prêtres. C'est, en effet, de ce nouvel emplacement, accolée qu'elle était à une façade de maison de modeste apparence, que cette porte fut enlevée en ces derniers temps.

Afb. 4. Tekstfragment uit een artikel in 1902 verschenen in de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre.

DE STRIJD OM HET KONING ALBERT I PARK NA DE SLUITING VAN HET ZUIDSTATION (1928-1970)

De discussie over een eventuele afbraak van de fly-over van de E17 afrit uit de jaren 70 bracht het Koning Albert I - park, Zuidpark in de volksmond, weer sterk in de belangstelling. Ook de geplande aanleg van tramlijn 7 langs of door het park, maakt het relevant om dieper in te gaan op de geschiedenis van dit gebied.

Ooit was dit overstromingsgebied van de Oude Schelde, dat de Muinkmeersen zoals dit gebied destijds heette, ongeschikt maakte voor permanente bewoning. Van 1837 tot 1928 werd een deel van het terrein gebruikt als spoorwegterrein. Na de sluiting van het Zuidstation, werd het terrein in de daarop volgende veertig jaar door verschillende maatschappelijke groepen geclaimd als recreatieruimte. Het terrein bleef tot de jaren 70 grotendeels onbebouwd, met uitzondering van enkele gebouwen aan de kant van de stad en één bijzonder gebouw halverwege: het Chalet du Sud.

Dit artikel focust op de ontwikkelingen in de periode tussen 1928 bij de sluiting van het station en 1970. Op basis van uittreksels uit de heftige debatten in de gemeenteraad, wordt de “sociale strijd” rond het gebruik van die terreinen geschetst. Talrijke citaten uit deze woordenstrijd geven een levendig beeld van de standenretoriek van de toenmalige politieke partijen.

De Zuid na WO I

Op zaterdag 6 oktober 1928, na het vertrek van de laatste trein naar Zottegem, sluit het station Gent-Zuid voor altijd haar deuren. De bouw van het Sint-Pietersstation in het kader van de Wereldtentoonstelling van 1913 brengt de neergang van het stadsstation met zich mee, niettegenstaande dat De Gentenaar al sedert de opening in 1912 zich smalend uitlaat over “Sint-Pietersbuiten”. Maar omdat steeds minder treinen het stadsstation van Gent-Zuid aandoen, schaft de NMBS het uiteindelijk af.

Het Gentse stadsbestuur kan deze beslissing van de NMBS niet tegenhouden, ondanks de druk van de handelaars die daar hotels, restaurants en cafés uitbaten. Om hen enigszins tegemoet te komen, wordt een esplanade beloofd en o.a. ook een ‘Zuiderpaleis’ annex Handelsbeurs. Men schrijft een architectuurwedstrijd uit voor dit Zuiderpaleis, die gewonnen wordt door de architecten Oscar Van de Voorde en Valentin Vaerwyck. Ondertussen zijn we evenwel aanbeland in het jaar 1932, in volle economische crisis dus. Zoals vandaag, is

Een restant van het Zuidstation (Verz. Guy Beyaert).
Opbreken van de sporen met achteraan midden voetgangersbrug ter hoogte van
de Sint-Lievensdoorgang.

ook toen de stadskas nagenoeg leeg en wordt het ontwerp in een lade opgeborgen.

De sporen worden opgebroken en de stationsgebouwen - een initieel ontwerp van architect Payen uit 1834 en voltooid in 1852 - gesloopt. Met de zuilen van de voorgevel van het oude station wil men aanvankelijk begin 1933 in de esplanade een pergola bouwen met het oog op de komende Floraliën, maar die plannen gaan niet door. Deze kolommen dienen nu sinds 1956 als achtergrond voor het monument ter herinnering aan de oorlogsslachtoffers “De Stad Gent eert haar doden”. Het is een werk van beeldhouwer Georges Vindevogel (1923-1977) en architect Bontinck tot hulde aan de slachtoffers van de twee wereldoorlogen. De ‘Maagd van België’, een beeld van Willem Geefs, dat op de hoofdgevel prijkt, staat vandaag eenzaam in het achterste gedeelte van het park, na een verblijf in de lokalen van de Stadsreinigingsdienst op de St-Lievenslaan en vanaf 1952 in de kelders van het Floraliapaleis.

De Belgische staat is bereid de gronden over te dragen aan de stad Gent. Uiterlijk 30 juni 1929 wordt de stad eigenaar van dit 9ha 75a grote terrein. Voorts gaat Gent in onderhandeling met de (private) trammaatschappij om een intensieve tramdienst tussen de wijk van het afgeschafte station en het Sint-

Pietersstation te laten inrichten. Nog geen 70 jaar later staat er opnieuw een station aan de Zuid, maar nu een bus- en tramstation.

Een “Syndicaat van Initiatief” krijgt ondertussen van de stad de stationsruimte en omgeving ter beschikking om er tentoonstellingen, kermissen, paardenwedstrijden en dergelijke te organiseren. Zo richt de vogelteeltmaatschappij Het Neerhof daar op zaterdag 30 en zondag 31 augustus 1930 een provinciale tentoonstellingswedstrijd voor konijnen behorend tot Belgische rassen in.

Paardenrenbaan op het Zuid.
(verz. A. Verbeke, onbekend fotograaf)

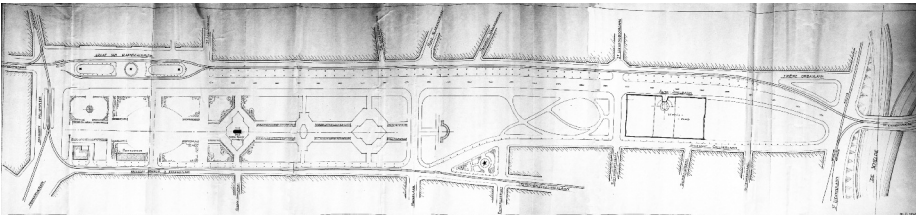
Daarnaast wordt er in de nog overeind gebleven stationshallen zelfs tijdelijk een veemarkt gehouden in afwachting van de ingebruikneming van de overdekte veemarkt op Sint-Macharius. Het slachthuis aldaar was in 1857 gebouwd en verkeerde in een erbarmelijke staat. De gemeenteraad zou op 30 oktober 1933 uiteindelijk beslissen tot de oprichting van een nieuw slachthuis met koel- en vriesdiensten op de plaats van de toenmalige inrichting.

Veemarkt in de oude Zuidstationsgebouwen.
(verz. A. Moreau)

Een eerste tennis- en golfterrein

In 1932 vragen de heren Chapman Gaston, Groot Meerhem, 187, en Schepens Jean, Warnefordstraat, 97, St-Amandsberg, aan het stadsbestuur om een stuk grond (ongeveer 50 bij 100 m) van het voormalige station in huur te bekommen met het doel er zes courts-tennis alsmede een Tom golf in te richten samen met de nodige aanverwante infrastructuur voor toilet-, rust- en schuilplaatsen. De gemeenteraad bespreekt dit verzoek in haar zitting van 12 december 1932. Na onderzoek duidt de gemeenteraad de braakliggende grond ter hoogte van

Inplanting van het golf- en tennisterrein (SAG, PLADS 111-120 & 121-133)

de Raveschootstraat aan voor het toekomstige sportterrein. De huurprijs wordt vastgelegd op 4.000 BEF per jaar en de duur op 15 jaar, beginnend op 1 januari 1933. De huurders krijgen ook het monopolie op tennis-courts en andere balspelen (golf enz.) op andere braakliggende stadsgronden. De stad verbindt er zich toe om een vergoeding te betalen bij verbreking van de huur.

Op die raadszitting tekent raadslid Ferdinand Minnaert (1887-1975), communistisch verkozene, daar bezwaar tegen aan. We laten hem uitgebreid aan het woord in de zo bevlogen taal van die tijd: Er is spraak een deel van de gronden der gewezen Zuidstatie te verhuren om er tennis- en golfpleinen te laten inrichten. Verder kan men zien dat de Stad eene schadevergoeding zal moeten betalen wanneer zij die gronden terug noodig heeft vóór de tien jaar. Ik heb er niets tegen, dat daar speelpleinen ingericht worden, want dit kan ten goede komen aan de neringdoenden van het kwartier, die reeds zoo gevoelig getroffen zijn door het verdwijnen van de Zuidstatie, maar ik meen dat de Stad zich niet moet verbinden, schadevergoeding te zullen betalen aan particulieren die op eigen risico speelpleinen willen inrichten.

Het zullen wel geen werkerskinderen zijn die tennis en golf zullen gaan spelen, maar wel burgerszons. Met het oog echter op de belangen der neringdoenden van het kwartier verzet ik mij niet tegen het verhuren van die gronden, maar wel tegen de gebeurlijke betaling eener schadevergoeding vanwege de Stad.

Wanneer de Stad nu op zeker ogenblik die terreinen zou noodig hebben voor doeleinden van openbaar nut, zou zij een schadevergoeding moeten betalen. Nochtans de menschen die op bootjes wonen langs de Plezante vest, betaalden liggeld en moesten uit hunne woningen om reden van openbaar nut, want de Stad had beslist die bootjes te doen verdwijnen. Er is niemand van het stadsbestuur die het gedacht gehad heeft die menschen een schadevergoeding aan te bieden. Ik ben hier dan opgetreden, opdat die menschen eene vergoeding zouden bekomen. Ik verklaar dus duidelijk, dat ik niet ben tegen het inrichten van die speelpleinen, maar wel tegen het geven van eene vergoeding, wanneer de Stad gronden noodig zou hebben vóór het termijn van verval van het huurkontraakt.

De burgemeester corrigeert Minnaert op het punt dat de bootbewoners van de Blaisantvest niet gedwongen werden te verhuizen zonder enige vergoeding. Enkel wanneer een boot verlaten werd, werd deze krotwoning, want dat waren ze, opgeruimd.

De conclusies van het verslag, inclusief de schadevergoeding, worden door de gemeenteraad aangenomen met 35 stemmen en één onthouding (F. Minnaert). Het golf- en tennisterrein wordt op 25 juni 1933 geopend.

Koning Albert-I park (verz. R. Heughebaert)

Na WO II

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wijkt de heer Chapman uit naar het buitenland en interesseert de heer Schepens zich niet meer voor de exploitatie. Hierdoor worden de huurverplichtingen niet meer nagekomen.

Na de oorlog worden de onderhandelingen met deze huurders heraangetvat, wat op niets uitdraait. Uiteindelijk wordt de zaak bij de Rechtbank aanhangig gemaakt.

Publiek speelplein of privaat sportterrein?

In afwachting van een vonnis wordt er uitgebreid gepalaverd over het al dan niet toekennen van een vergunning voor een privaat sportterrein. De heer Huyghe plaatst op de dagorde van de gemeenteraadszitting van 29 oktober 1945 een voorstel tot oprichting van een speelplein in het Zuidpark. Het raadslid woont in de buurt, met name in de Brusselsepoortstraat 10. Hij stelt dat de kinderen uit den arbeidenden en kleinen burgerstand gedurende de oorlogsjaren, zware en moeilijke tijden hebben doorgebracht. Onze arbeiderskinderen zijn gedurende deze jaren ondervoed, verzwakt geworden, dus juist in de jaren van hun opgroei, van de vorming van het lichaam, wanneer zij kloek en ver-

sterkend voedsel nodig hadden. Met een gezond speelterrein kan dus al heel wat verholpen worden.

Het socialistische raadslid Verspeeten vindt dat Huyghe daar wel wat laat mee voor de dag komt, omdat het college al vóór 1940 brieven van het Socialistisch Centraal Jeugdkomitee had ontvangen met de vraag tot oprichting van speelpleinen in het Albertpark, op de gronden van het oud kerkhof in de De Smetstraat en op die in de Wasstraat. Ook hadden de ‘Socialistische Turnverenigingen van de wijk Rihovelaan’, toen een petitionnement op het ge-touw gezet waarop gansch de bevolking van deze zoo drukbewoonde arbeiderswijk zonder onderscheid van denkwijze, haar handteekening heeft geplaatst voor de oprichting van een speelplein op de braakliggende gronden in de Maïsstraat. In mei 1946 wordt de oprichting van drie speelpleinen (Was-, De Smet- en Dracoenstraat) beslist.

Schepen-Voorzitter Edward Anseele (1902-1981), waarnemend burgemeester tot 1946, stelt in het verlengde van deze interventie voor om nog geen beslissing te nemen over op te richten speelpleinen in Gent. Daar zijn twee redenen toe. Het College had reeds de oprichting van een ‘degelijk’ oorlogsmonument voor gesneuvelde soldaten en weerstanders van WO II besproken en het Zuidpark leek toen de aangewezen plaats om dergelijk monument - bestaande uit een monumentale portiek met crypte - op te richten. Men oordeelt dat als dit monument zou worden verwezenlijkt, er moeilijk in de onmiddellijke omgeving een speelplein voor kinderen kan komen. Dat plein zou het Zuidpark ontsieren.

Er speelt nog een kwestie. Wij moeten vaststellen, zegt Anseele jr, dat het Zuiderpark een prachtige inrij zal uitmaken van de Stad wanneer de verbinding tusschen den autosnelweg en Gent Zuid zal verwezenlijkt zijn over de vroegere, te urbaniseeren, stelplaats voor locomotieven te Ledeberg. Mijn oordeel was en is dat het Zuiderpark ontsierd is geworden door het oprichten van de tennispleinen.

Als gevolg van de aanleg van de snelweg Brussel-Oostende ijvert Gent voor een gemakkelijke aansluiting vanuit de stad op die snelweg.

Aanvankelijk wil het ministerie Gent aansluiting bieden via de Drongensesteenweg. Gent vindt dat te ver uit de buurt van de binnenstad. De stad eist verder het behoud van een tweede toegang, met name langs de Kortrijksesteenweg. De plannen voorzien in het afsluiten van de Kortrijksesteenweg die zou doodlopen op de berm van de autostrade. Gent vraagt daarom een brug over de steenweg, zodat de vroegere weg Gent-Kortrijk behouden blijft. Anseele waarschuwt ervoor dat als dat gebeurt de autosnelweg zo hoog komt te liggen dat het vliegveld van Sint-Denijs-Westrem niet meer voldoet aan de bepalingen van het Internationaal akkoord van Ottawa. De voorspelling van

Anseele is uitgekomen en alleen nog de naam van de locatie ‘The Loop’ en een straatnaam zoals Adolphe Pégoudlaan verwijzen naar waar ooit een vliegveld lag.

Ten slotte is er nog de derde eis van Gent voor de grote aansluiting op de snelweg. Die wenst Gent rechtstreeks vanuit het stadscentrum te krijgen, d.w.z. van de Korenmarkt, langs de Vlaanderenstraat, H. Frère-Orbanlaan, Sint-Lievensbrug en de oude spoorbaan en zo over de spoorweg (met een brug over spoorweg en Schelde). Op dat punt is men er nog niet uit, omdat er niet enkel sprake is van de autosnelweg Oostende-Brussel, maar ook van de snelweg Rijsel-Kortrijk-Gent-Antwerpen-Breda, die zowat ten zuiden van de Schelde de andere snelweg zou kruisen en men niet weet waar de verbinding zou gebeuren. Nadat er voldoende water door de Schelde is gestroomd, vergaderingen zijn belegd en besprekingen gevoerd, wordt in 1971 een deel van het Zuidpark opgeofferd voor de aanleg van die aansluiting met het centrum van Gent. Dat het kan verkeren, zien we vandaag. De opvolgers van Anseeles BSP, nu SP.A, samen met Groen en Open VLD stellen vandaag het voortbestaan van de fly-over in vraag of toch op zijn minst de ongelijkvloerse autowegkruising B401 die aansluit op de afrit van de snelweg ter hoogte van de Sint-Lievensbrug en de Zuidparklaan. Ondanks die onzekerheid start de Vlaamse minister van mobiliteit en openbare werken evenwel midden 2014 met de renovatie van diezelfde fly-over. Er is zoveel betonschade dat het Agentschap Wegen en Verkeer niet langer kan wachten omwille van de verkeersveiligheid. Eerst renoveren en dan verder praten over de afbraak!

Laten we nu eerst terugkeren naar 1950.

Bij vonnis van 10 maart 1950 bekrachtigt de rechtbank van eerste aanleg het vonnis van het Vrederecht van het 2de kanton, d.d. 17 Juni 1948, en worden de huurders, in het bijzonder de voornaamste verweerder, de heer Chapman, veroordeeld om het fel gehavende paviljoen op het speelplein te slopen en de genivelleerde grond ter beschikking van de Stad Gent te stellen.

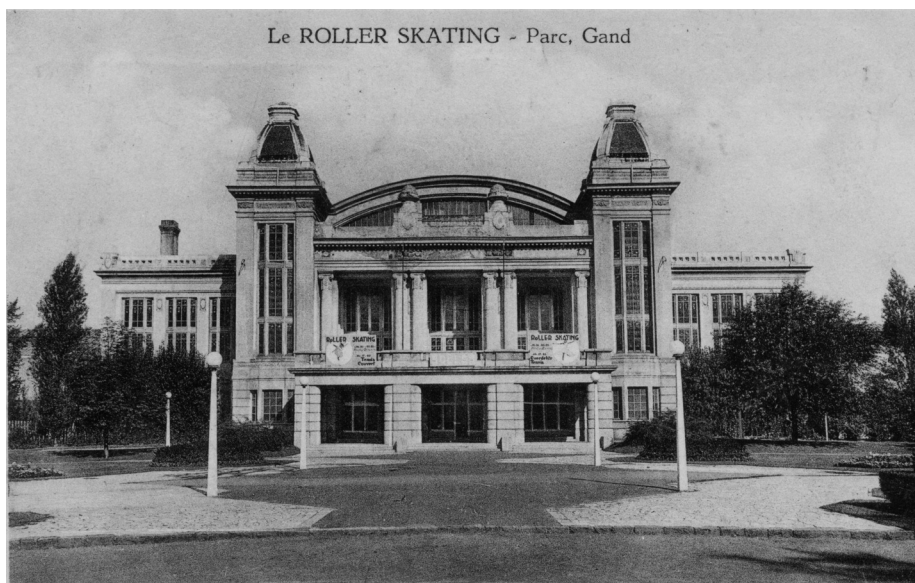
De rechter heeft evenwel bij de uitspraak laten blijken dat de heer Chapman de sloopingskosten vermoedelijk niet zal kunnen betalen. Hij laat het bijgevolg aan de wijsheid van de Stad Gent over om de suggestie van overname van het puin door een gebeurlijke gebruiker van het terrein in overweging te nemen.

Chalet du Sud

Er duikt een overnemer op in de persoon van Adolphe Renard, Oude Scheldestraat 15, ervaren beheerder van sportattracties — hij is onder meer de exploitant van de “Roller Skating” in het Coliseum, Kuiperskaai en in het Feestpaleis in het Citadelpark (zie afbeelding). Renard dient op 3 augustus

1950 een aanvraag in tot het verbouwen van het chalet op het sportterrein in het Koning Albertpark en is bereid het puin van het paviljoen over te nemen, indien de Stad hem de concessie van de grond voor de wederinrichting van sportattracties wil toezeggen. Hij zal de afsluiting verzorgen en van groene beplanting voorzien. De bouwtekening wordt opgemaakt door architect Vanden Heule (OV 126) uit de Rabotstraat 67, Gent.

De heer Renard zet zijn vraag kracht bij door te laten uitschijnen dat hij vóór

Feestpaleis in het Citadelpark met zijn roller skating baan (verz. Roland Heughebaert)

de oorlog van 1940 de gewezen Sechiarizaal van het Feestpaleis huurde, waar hij een rolschaatsbaan exploiteerde. De zaal werd bezet door de Duitsers en deze verhuur werd door de Stad verbroken.

De toezegging van de concessie van de grond Gent-Zuid zou dan kunnen gelden als compensatie voor het verlies van de exploitatie van de Sechiarizaal. Op de gemeenteraadszitting van 16 oktober 1950 wordt het verzoek ingewilligd.

Rollerskaters in de jaren 1950 ter hoogte van de Raveschootstraat/H. Frere-Orbanlaan (verz. N. Tuytens) – Minigolf (verz. P. Dhanens).

De stad sluit een overeenkomst met Adolphe Renard voor de duur van 20 jaar. Zij acht deze termijn nodig om het de exploitant mogelijk te maken de kosten af te schrijven van de ombouw van het in puin vervallen paviljoen tot een nieuw gebouw. De concessieprijs bedraagt minimum 12.000 BEF per jaar of driemaal de vooroorlogse prijs, met toevoeging van de voorwaarde dat deze prijs om het jaar kan worden herzien en aangepast, indien de economische toestand zulks vereist, en de eventuele nieuwe prijs niet minder dan 12.000 BEF per jaar bedraagt.

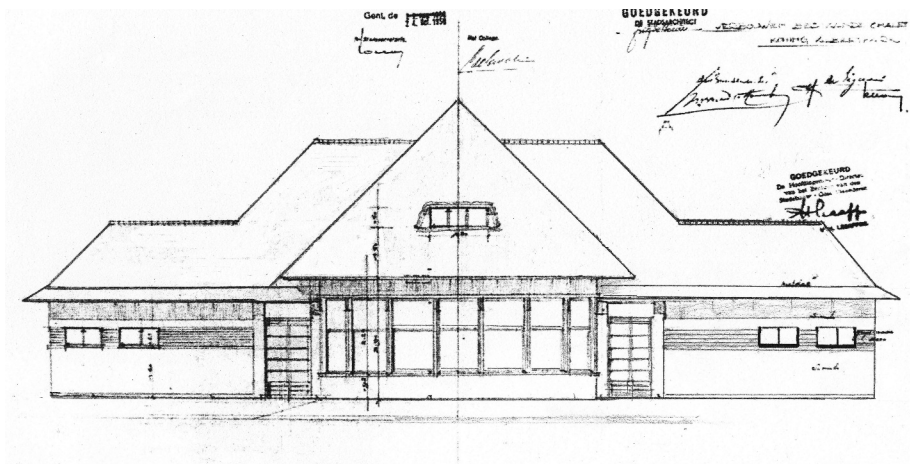
Deze overeenkomst van 16 oktober 1950 is er gekomen ondanks de vele bezwaren van de socialistische en communistische raadsleden die deze locatie uitkozen voor een speelterrein voor de minder goeude kinderen uit de buurt.

Raadslid Armand Verspeeten, socialist, betoogt dat hij niet begrijpt: waarom het College daar niet op ingaat, en vooral niet, waarom Gustaaf Huyghe (CVP raadslid) over de vraag naar speelterreinen niets heeft medegedeeld in de commissie. In dit verband wil ik eraan herinneren dat dhr Huyghe in openbare zitting van de Gemeenteraad van 29 oktober 1945 reeds een voorstel heeft ingediend tot het oprichten van een speelplein voor kinderen in het Zuiderpark. De heer Huyghe ontwikkelde zijn voorstel o.m. als volgt: Ik heb mij de moeite getroost een onderzoek in te stellen op de 4e wijk, wijk St. Anna, in de omtrek van het schone en gezonde Zuiderpark, met zijn mooie omgeving, omringd door openluchtige en geriefelijke burgerswoningen, ja, zelfs een prachtig tennisplein, waar voor Wereldoorlog II de burgerskinderen in deze gezonde omgeving zich konden vermaken”. Wat een schril contrast wanneer men zich enkele meters verwijderd en op de St.-Lievenspoort en andere plaatsen met een dichte bevolking, door arbeiders bewoond, met talrijke kinderen, aan-

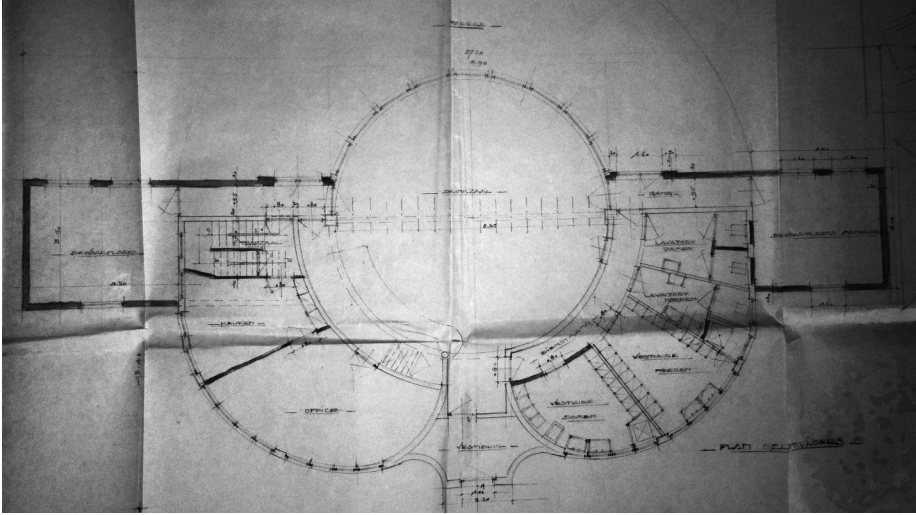
landt. Elf beluiken in één enkele straat, beluiken waar de arbeidersvrouwen en kinderen, in ongezonde voorwaarden, om zo te zeggen samenhokken; waar meestendeels weinig licht en lucht is. Ontegensprekelijk kan de gezondheid van de gedurende de oorlog ondervoede kinderen niet bevorderd worden als zij in deze voorwaarden moeten leven. Daarom, Geachte Collega's, stellen wij aan de Raad voor, een speelplein voor deze kinderen in het Zuiderpark op te richten...

Op de zitting van 16 oktober 1950 wordt de overeenkomst voor de overname van het terrein voor sportattracties ondanks de bovenvermelde interventies met 24 tegen 12 stemmen dan toch goedgekeurd.

Op 24 oktober 1950 keurt de stadsarchitect, Fritz De Boever, de vergunning "Gebouwen 1950, litt. K, nr 21, stadswegen nr. 1965" voor de bouw van een cirkelvormig gebouw met twee zijvleugels goed. Centraal bevindt zich een cirkelvormige drankzaal met aan de westzijde een halfcirkelvormig buitenterras. In de twee zijvleugels treft men aan de ene kant een bewaarplaats aan en ruimte voor twee sanitaire installaties en twee vestiaires, telkens één voor vrouwen en één voor mannen en aan de andere kant opnieuw een bewaarplaats en verder kantoorruimte en keuken. Op de verdieping zijn er een kamer, mansardekamers en een zolder.

Het provinciebestuur keurt op 22 december 1950 het besluit van de gemeenteraad tot verhuring aan Renard Fernand, Oude Scheldestraat 15, goed.

Grondplan van het Chalet du Sud (SAG G12 1950/K/21)

Dat was een streep door de rekening van heel wat kinderen uit de buurt. In het eerste deel van zijn onuitgegeven “Optocht met grijze vlag, Dagboek 1950-1960” laat Daniel Van Ryssel duidelijk de ontgoocheling van zijn leeftijdsgenootjes blijken.

Zaterdag 19 augustus 1950.

Er is sprake van dat de ruïne van de Chalet du Sud zal heropgebouwd worden en dat het terrein dat errond ligt - ons speelplein! - zal omgevormd worden tot een tennisveld, een basketbalplein, een veld waarop minigolf kan worden gespeeld en vooral een openlucht rolschaatspiste, want de man aan wie de hele zaak zal worden verhuurd, Adolphe Renard, is de baas van “Roller Skating” in het Coliseum op de Kuiperskaai.

We zijn blij dat hier zo dichtbij een sportcomplex met zoveel mogelijkheden zal verschijnen... maar de meeste van die sporten zijn niet voor ons bedoeld en er zal ongetwijfeld voor moeten worden betaald om er binnen te komen. Wat het ergste is: het terrein waarop we ongestoord konden knikkeren, voetballen, crossen, verstopptje spelen en veldslagen uitvechten met de mannen van de Zebrastraat zullen we definitief verliezen.

- En is dat echt waar of is het maar een gerucht?

- Neenee, het is echt waar, ze beginnen volgende maand met de werken.

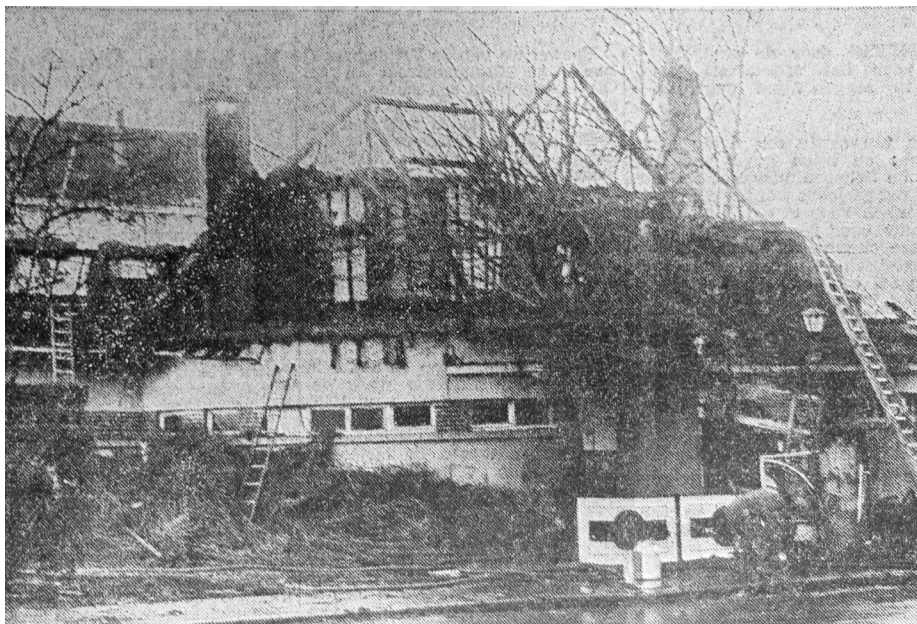
De inrichting van de Chalet du Sud is nog niet helemaal voltooid, maar op de reeds afgewerkte rolschaatspiste aan de kant van de Okapistraat gebeurt er op zondag 1 juli 1951 al een en ander. Er is een demonstratie van de Belgische

wereldkampioene Elvire Collin (rolschaatsen en kunstschaatsen); het vertoon van allerlei nummers in solo, duo en trio; een koers van 3.000 man en een hockeywedstrijd tussen White Star Gent en een ploeg uit Antwerpen. Zowel voor een zitje als voor een staanplaats rond de piste moet worden betaald evenals voor de onvermijdelijke drankjes.

Na voltooiing van de bouw gaat het sportcomplex dan open en kunnen binnen in de verbruikszaal ook de eerste danspassen worden gezet.

Wie van dansen houdt, moet so wie so op de Zuid zijn. Daar zijn reeds allerlei dancings met jukebox met name op de Kuiperskaai in de “Amber”, aan de Minard, de “Escale” op de Rooseveltlaan, de “Pigalle” in de Keizer Karelstraat en nu ook “Chalet du Sud” in het Zuidpark.

Heel wat oudere Gentenaars herinneren zich vast nog hoe er op zondagnamiddag thee-dansants met live-orkest plaats hadden. Aan Gentblogt hebben een paar van hen hun herinneringen aan die glorie-dagen van het chalet toevertrouwd. De Vlaamse zangeres Lily Castel trad er als jonge zangeres op met haar band. 's Avonds, en dan vooral vanaf de donderdag, veranderde het Chalet in een jazztempel met live optredens van heel wat bekende namen. Overdag kon de Gentenaar er ijsjes en wafels eten, nadat hij zich eerst had geoeft in het tennissen en andere sporten. Met de jaren wordt het Chalet du Sud een begrip en trekt het heel wat volk.

Het uitgebrande chalet [De Gentenaar 10/11 december 1966, fotograaf (dej)]

In de nacht van donderdag 8 op vrijdag 9 december 1966 - na een feestje voor het vernieuwde Chalet - merkt een van de kelners rond 3.30 u. een brandgeur op. Een kwartier later is de brandweer ter plaatse. Mevr. Renard die nog aan het werk is, kan ondertussen haar man Fernand Renard die al was gaan slapen en hun 6 maanden oud dochtertje Françoise tijdig in veiligheid brengen.

Het rieten dak van het Chalet du Sud is een te makkelijke prooi voor het gretige vuur.

Het echtpaar Renard blijft niet bij de pakken zitten en vraagt een nieuwe vergunning aan bij het stadsbestuur. Renard onderstreept in zijn aanvraag van 30 januari 1967 dat hij het chalet aan de stad terugschenkt dat door traditie een aangename en deftige ontspanning was en terzelfder tijd een der weinige instellingen die door toeristen bezocht werd. Hij is bereid het chalet desnoods op een ander perceel van het Zuidpark opnieuw op te bouwen.

In juni 1967 schrijft het stadsbestuur (5de directie) aan de directeur van de Plantsoendienst dat men van plan is een nieuwe concessie voor de uitbating van een consumptiegelegenheid met terras en subsidiair dansgelegenheid, op grond gelegen ter hoogte van de Vijfwindgatenstraat, te verlenen aan Renard. Renard moet dan wel ten gerieve van de Plantsoendienst een berg- en wasplaats en sanitaire installaties ter beschikking stellen in het gebouw dat hij wil oprichten. De heer Redel, de directeur van de Plantsoendienst, is daar niet meteen voorstander van.

Op 25 september 1967 laat het college aan Renard weten dat het in het Koning Albertpark geen grond meer in vergunning geeft. Een nieuwe concessie zou trouwens door de Hogere Overheid worden afgewezen. Het Zuidpark is zijn publiekstrekker definitief kwijt. In de "Autotoerist" (Vlaamse Automobilistenbond vzw) wordt bij het stadsbestuur aangedrongen om geen vergunning te verlenen en om het puin vóór het toeristisch seizoen te ruimen. De Plantsoendienst bouwt dan maar zelf een keet op dat perceel rechtover de Vijfwindgatenstraat.

Poging tot democratisering van het park

In veertig jaar tijd (1928-1970) is de site van het voormalige stadsstation snel geëvolueerd van een (betalende) recreatieruimte voor de burgerij naar het publieke park dat het vandaag is. De democratisering in de jaren '60 heeft zich ook doorgezet in de ideeën over het Zuidpark. Al heeft het wel tot begin 2000 geduurd alvorens er effectief een kleine speeltuin is gekomen voor de kinderen, zegge een peutertuin qua formaat en leeftijd. Dit speelplein ligt evenwel

verscholen in het hoekje waar de ventilatieschachten de vervuilde lucht van de ondergrondse parking uitstoten. De “skaters ramp” (rolschaatshelling) aan het Zuidpark roept dan weer herinneringen op aan de rolschaats(t)ers uit de voorbije ‘chalet’-periode.

Een echte trekpleister is er echter niet meer gekomen. Had het Zuidpark vroeger een dierentuin (1851-1905) in de buurt, een tennisclub, een bescheiden mini-golfterrein, een feest- en dansgelegenheid, dan is het er nu doods. Nergens kan dat beter aangevoeld worden dan op het Acht-meiplein aan de Jules De Bruyckerdreef, afgesloten voor de omwonenden en gekneld tussen twee gewestelijke racebanen. Niets laadt dit park nog op, zelfs geen tramhalte, geen fietspad, geen drankgelegenheid. Het blijft sinds de revamping in 2006 een monotone pijpenla die het park heeft herleid tot een langgerekt grasveld, een afspiegeling van de oude situatie toen daar het Zuidstation lag en de sporen in een saaie, monotone lijn richting Ledeberg liepen. Heilloze orgelpunten in dat verminkte park zijn de lange eikenhouten zitbanken van 2 m, 20 m en 31 m lang die dezelfde gemoedelijkheid van spoorstaven oproepen...

Een spetter fantasie biedt de fontein in het begin van het park. Het idee van een verlichte fontein kwam uit Parijs. Op de gemeenteraadszitting van 20/04/1954 wordt aangeklaagd dat er een “nogal uitgebreide delegatie” naar Parijs was gegaan om de bouw van een lichtfontein te onderzoeken. Het leveren en plaatsen van de mechanische en elektrische uitrusting werd toevertrouwd aan de Gentse N.V. “S.E.M.”. De begrote som van 1.000.000 BEF moest drie maanden later verhoogd worden tot 2.500.000 BEF.

Nawoord

Zou het Zuidpark dan een boeiende plek mogen worden, want eenmaal de openbare bibliotheek aan de kop van het park wegtrekt naar de Waalse Krook, wordt het park immers nog doodser in de kille schaduw van het nog groter geplande stedelijk administratief centrum (AC). Daarvoor hebben we wel visionaire mensen nodig die bijvoorbeeld ook het uitgestorven uiteinde kunnen opladen en van het park opnieuw een tuin voor bewoners en bezoekers willen maken. Het zou een nog grotere aantrekkingskracht kunnen krijgen als de fly-over-afrit B401 vervangen wordt door een aansluitende parkeerzone zoals te zien is op onderstaand kaartje. Dat zou een mooie wandeling voor automobilisten uitmaken die kunnen parkeren in een gebouw waar de fly-over nu neerkomt en dan al wandelend naar de stad verder flaneren. Zo komen ze ondertussen tot rust in een park dat men opnieuw in een mysterieuze, romantische, knusse plek heeft willen omtoveren.

Wat hier te gebeuren staat, laat zeker de bewoners uit de buurt niet koud. Zij

willen een warme en groene buurt. Onderstaande schets geeft weer hoe ze luidop denken over hun park, dat binnen een paar jaar doorgesneden zal worden door tramlijn 7, vermoedelijk volgens het streepjestracé. In puntjeslijn staan de door de lokale buurtgroep TweePoorten voorgestelde voetgangerswegen uitgetekend.

(Met dank aan Els De Vos, Tom Ghyselinck, André Verbeke (†), Roland Heughebaert, Luc Devriese, Guy Beyaert, Nicole Tuytens, Piet Dhanens).

Vraag aan de lezer

In een van de eerste nummers van Ghendtsche Tydinghen verscheen destijds de tekst van een lied of gedicht over het Zuidpark van de hand van 'Bob Kamak'. Wie weet wie er schuilt gaat achter dit pseudoniem. Eventueel adres? Hierna de eerste van zeven strofen (voor de muzikanten onder jullie: de partituur staat er weergegeven!)

*Het Zuidpark es noar de knopen,
Bedolven onder cement.
Ne slimme prominent
Bracht d' autostrad' in Gent.
Woar zullen d' auto's nu stopen ?
Aan Eedse of aan 't Gewad ?
Wees welkom Ford, Fiat ...
Bloas moar de gaze uit u gat?*

Adrien Brysse

Bronnen

Gemeentebld. Gemeenteraadszittingen 1932 – 1967, (verz. Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gysseling (DSMG), Begijnhof, Sint-Amandsberg).

Archief van de plantsoendienst, PLADS dozen 111-120, 121-133 Stadsarchief Gent SAG).

Reeks Bouwaanvragen, G12 ,1950, litt. K, nr 21 (SAG).

De Gentenaar (10/11/1966) (SAG).

De Autotoerist 1968 nrs 1, 2 (verz. DSMG).

Lully, Y., *Verder dagdromend*. In: Ghendtsche Tydinghen, 2003, jg 32, p. 178.

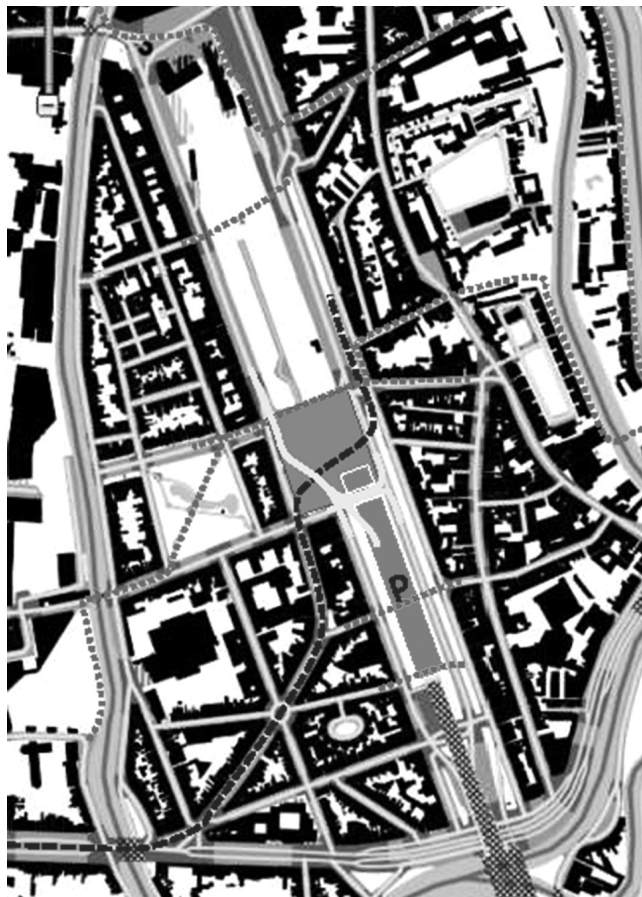
GentBlogt (Arthur De Decker) (<http://www.gentblogt.be/2009/11/30/over-chalet-du-sud-en-coliseum>).

Buurtcomité TweePoorten (<http://www.tweepoorten.be/>).

De Keukeleire, E. *Station Gent-Zuid en het Zuidkwartier*, Gent, 2004.

Van Ryssel, D., Onuitgegeven tiendelige reeks '*Dagboeken*', fragment in Ghendtsche Tydinghen, 1999, jg 28, p. 216.

Kamak, Bob (pseudoniem van ?), *Het Zuidpark*. In: Ghendtsche Tydinghen, 1972, jg.1 nr. 7, p. 158.

HET BAUWENSHUIS IN HET NIEUWLAND. EEN VERWAARLOOSD RELICT VAN HET GENTSE INDUSTRIËLE VERLEDEN.

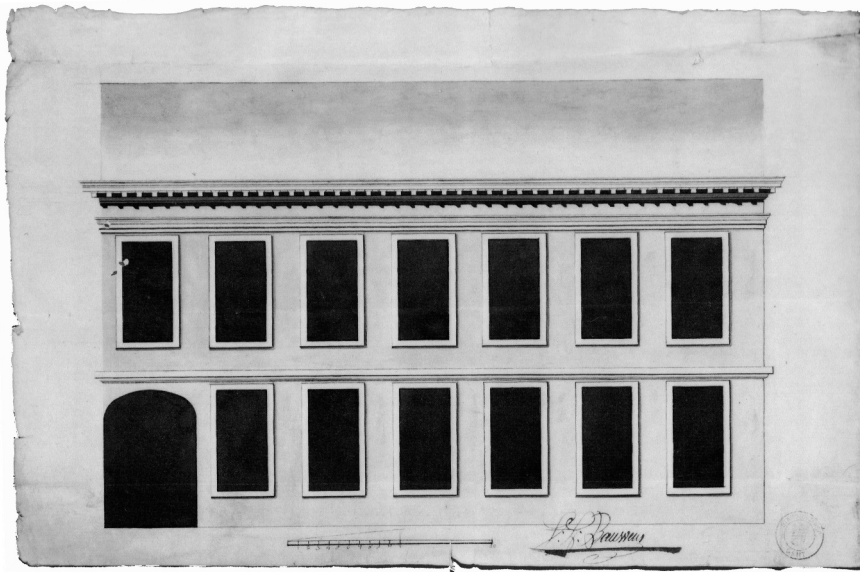
In het Nieuwland bleef een uitzonderlijk relict bewaard van het Gentse industriële verleden, weliswaar in niet al te beste toestand. Het betreft een vroegere eigendom van de familie Bauwens, leerlooiers en textielfabrikanten, waarvan de roemruchte Lieven (1769 – 1822) een spruit is. Het is van uit die plek dat de ondernemende familie met haar industriële en commerciële avonturen echt van start ging.

Afb. 1. Uitzicht anno 2013 Nieuwland nr. 26 (9 van de nog bestaande 13 traveeën: een travee is een zich herhalend element in de lengterichting van een gevel: venster- of deuropening, horizontale gevelindeling). In ontleisterde toestand met gecementeerde druiplijsten en vereenvoudigde kroonlijst. De uitspringende en doorlopende arduinen vensterbasis op de verdieping is een in de 19de eeuw veelvuldig aangebrachte wijziging bij oudere gebouwen. De gevel vertoont verschillende bouwnaden, sporen van opvulling van originele poorttoegang en uitbreidingen.

‘Huis en fabrique’

Het gebouw heeft uitwendig aan de straatzijde (afb. 1) in essentie nog de vorm en het uitzicht van in het Stadsarchief bewaard gebleven geveltekeningen uit 1790 en 1792 (afb. 2). Ze horen bij bouwaanvragen ingediend door Francies, oudere halfbroer van Lieven en spitsbroeder in tal van zijn ondernemingen. De aanvragen dateren uit de tijd dat het Bauwensfortuin reusachtig aangroeide. De nieuwbouw was helemaal in de tijdgeest: uiterst sober, althans voor wat het uitwendig aspect betreft. Enkele jaren later zou het huis iets meer luister krijgen door het aanbrengen van balkons aan alle vensters van de verdieping. Dat is althans wat een bouwaanvraag uit 1797 suggereert (afb. 3). Binnenin moet het er toch wel iets anders uitgezien hebben. Eveneens in het stadsarchief wordt in het Fonds Napoleon de Pauw een rijke verzameling van familiedocumenten van de families Bauwens en De Pauw bewaard met onder andere een ellenlange, uiterst gedetailleerde rekening uit 1800 van de Antwerpse ‘tapijtsier’ Van Santen - Cnockaert voor het huis en ‘fabrique’ op het Nieuwland. Een ware goudmijn voor specialisten van het historische interieur. Nog te ontginnen...

Afb. 2. Bouwaanvraag van uit 1792 van Francies Bauwens
(Stadsarchief Gent, reeks 535 nr. 207 bundel 43).

De licht uitspringende omlijstingen rond de vensteropeningen vertegenwoordigen een uiterste versobering, typisch eind-18de-eeuws, van de voordien overvloedige ornamentiek met imitatie - witsteenbanden in pleister aan Gentse voorgevels. Hierbij moet opgemerkt worden dat de bouwtekeningen dikwijls niet helemaal overeenstemden met wat werkelijk uitgevoerd werd.

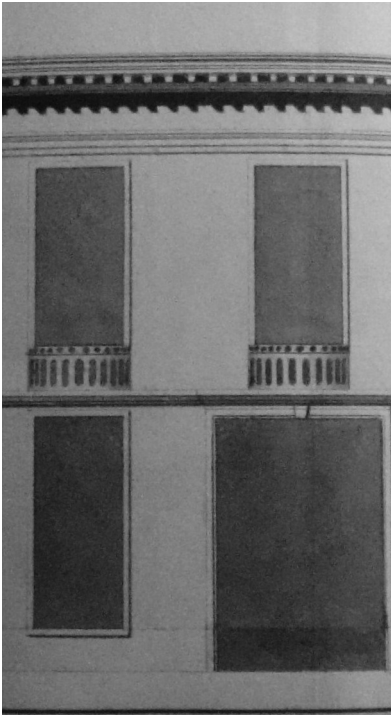
Leerlooiers

Lieven Bauwens, geboren in een huidevettersfamilie, introduceerde uit Engeland een nieuwe looitechniek die toegepast werd in het bedrijf aan het Gentse Nieuwland en vooral in de Parijse voorstad Passy. Het was deze revolutionaire looitechniek die aan de basis lag van het familiefortuin opgebouwd in nauwelijks enkele jaren tijd in de late 18de eeuw. Dat was immens. In 1794 zou de balans van de firma Veuve Bauwens et fils de fabelachtige som van 7.000.000 pond bereiken, dit althans volgens een schatting door een van de zonen.

Dank zij het baanbrekend werk van Dhondt (1955), Coppejans - Desmedt (1968) en Seutens (1974, 1989) is duidelijk geworden dat het enorme Bauwensfortuin waarmee Lieven kon van start gaan in de textielwereld, niet zozeer te danken was aan diens machines, dan wel aan een buitengewoon succes

in de familiale leerlooierij en aan de handelsgeest van meerdere leden van de familie, te beginnen met moeder Jeanne-Thérèse van Peteghem. Het kwam tot stand dank zij lucratieve leveringen van vooral lederwaren en textiel aan de Franse legers en door handel in alles en nog wat, tot en met de verkoop van kerkelijk zilver (Hebbelynck, 1844; Coppejans-Desmedt, 1983, Vandamme, 2003).

Het is pas later in Napoleons tijd toen het centrale gezag sterk aanstuurde op industrialisatie dat Lieven zijn industriële en handelsactiviteiten meer diversifieerde naar textiel toe en verlegde naar het Gentse. Hij kon er onder andere terecht aan het Nieuwland waar een onder Jozef II opgeheven domenicansenklooster door zijn vader aangekocht was en afgebroken. Verschillende leden van de Bauwensfamilie profiteerden ruim van dergelijke ongodvruchtige buitenkansjes om hun industrieel patrimonium uit te bouwen. Ze hadden nu eenmaal nood aan grote gebouwen en industriebouw bestond nog niet of nauwelijks.

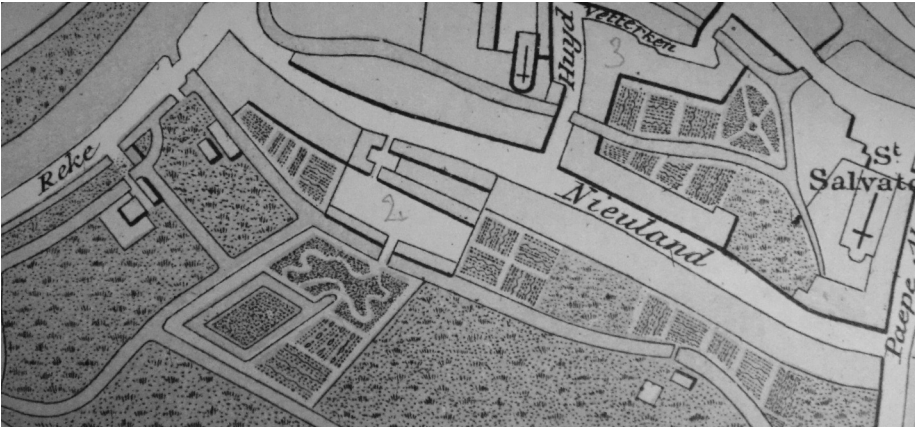

Afb. 3. Detail uit een aanvraag van de weduwe Bauwens en zonen uit 1797 voor het aanbrengen van balkons aan de vensters (Stadsarchief Gent, Reeks G12 nr. 1218).

Omstreden maar toch verdienstelijk

Lieven Bauwens blijft een omstreden figuur. Steeds weer werd het verhaal van de smokkel uit Engeland van de spinning mule voorgesteld als het startpunt van de industriële textielnijverheid op het vasteland. Men vergeet daarbij dat de industriële waaghalzerijen van Lieven allesbehalve een succesverhaal waren. De man mag veeleer model staan voor meedogenloze uitbouter en economische collaborateur dan voor innovator. Evenmin was Bauwens de eerste Gentse textielindustriële, of de eerste 'textielbaron'. Die eer was weggelegd voor katoendrukker Judocus Clemmen. Die werd zelfs letterlijk als baron geadeld door het Oostenrijkse regime. Het hôtel Clemmen in de Veldstraat getuigt nog van zijn welstand. En wat meer is, de achterbouw uitgevend op de Leie, zijn eerste grote katoendrukkerij gebouwd in 1772, bleef niet alleen gespaard, het gebouw werd recent gerestaureerd.

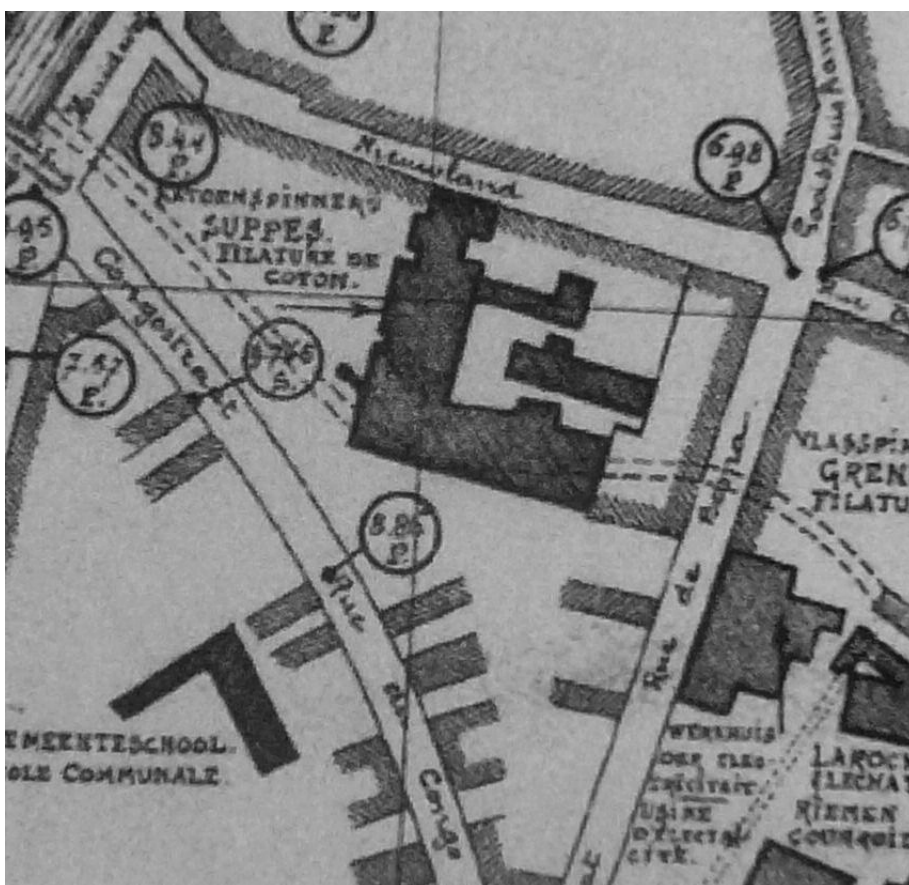
Toch is het de historische verdienste van Lieven Bauwens dat hij, als eerste in onze streken, de waarde van een hele reeks innovatieve technieken heeft aangevoeld. Zo bracht hij niet enkel de spinmachine, maar ook de vliegende schietspoel en de koperen drukcilinder naar het vasteland. Het ging hem dus om de drie hoofdtakken van de katoennijverheid: spinnen, weven en bedrukken, schrijft Hilda Coppejans - Desmedt. Lieven was overigens niet de eerste

Afb. 4. Detail met een weergave van het park van het vroegere bedrijf Bauwens op het Nieuwland. Uit een lichtjes opgeleukte versie 'Gand il y a cent ans' van het plan Goethals uit 1796 vervaardigd en uitgegeven door het 'Maison Heins', bewaard in de bundel 2978 van het Fonds N. de Pauw. De Bauwenswoning bestaat uit twee delen parallel aan de straat. Via een doorgang in een achtergebouw en een brugje over een waterloopje kon men in het park terecht.

die dat deed, maar hij was wel de eerste die er in slaagde er succesvolle ondernemingen mee te maken ... gedurende korte tijd.

Hiermee was de basis voor de fabrieksmatige Gentse textielindustrie gelegd. Verschillende familieleden zouden er een belangrijke rol blijven in spelen, onder andere op het Nieuwland. Jan Bauwens, broer van Lieven, stierf er in 1854. De eigendom bleef in de familie en de laatste aanvraag voor een verbouwing gedaan door een Bauwens dateert uit 1875. De familie Bauwens bleef dus bijna een eeuw lang minstens gedeeltelijk eigenaar. In de 'Wegwijzers van Gent' bleef de leerlooierij Bauwens in het Nieuwland ver-

Afb. 5. Detail uit het stadsplan van Compeyn en Soenen uit 1911. Nog één textielfabriek aan het Nieuwland een eindje verderop. De Kongostraat is aangelegd, het park verdwenen. Een waterloopje dat in de jaren 1700 en 1800 de naam Stekenevaardeken toebedeeld kreeg, bleef bestaan maar is overwelfd in gebruik als riool (streepjeslijnen).

meld tot in 1837. Het complex werd vanaf 1836 eerst gedeeltelijk, en verder in de tweede helft van de 19de eeuw volledig gebruikt door de textielabrikanten Van Loo (Christophe en daarna Pierre).

Een bezoekje in 1902

Napoleon de Pauw (1835 - 1922, niet te verwarren met zijn vader, de fabrikant en schepen Napoleon Lievin) beschrijft op aandoenlijke wijze in een (vermoedelijk) niet gepubliceerde tekst een bezoek dat hij in 1902 bracht aan het complex ‘maison, fabrique et campagnes de Liévin Bauwens au Nieuwland’ (afb. 4). Ook ‘campagnes’ inderdaad: Lieven of zijn opvolgers, latere bewoners van de site lieten een park aanleggen achter hun woonhuis, wellicht ongeveer in de stijl van de nog bestaande Voortmantuin aan de Blaisantvest. De voordien nog groene bleekweiden in de omgeving werden echter in snel tempo volgebouwd na het trekken van de Kongostraat doorheen ‘le beau parc de Liévin Bauwens que le bourgemestre Braun a détruit pour percer une rue du Marché du Vendredi au Dok’ (afb. 5). Arme half afgebroken paviljoenen, arme esdoorns en kastanjelaars, in stukken gezaagd, arm meertje en arme waterloopjes, opgevuld. Er blijft zelfs geen enkele wilg meer over om de vernietiging van al dat moois te betreuren, schrijft onze Napoleon: ‘enkel ikzelf en misschien nog twee of drie andere personen doen dat’. In het huis zelf, in de laatste decennia van de 19de eeuw bewoond door de industrieel Pierre Van Loo, kon hij drie nog blijkbaar goed bewaarde salons aan de straatzijde bewonderen met schouw, deur- en vensterlijsten, enz. In een ander gedeelte stond nog een stoommachine van 365 pk opgesteld. Hij vergat uiteraard het bezoek in 1802 niet te vermelden van Napoleon Bonaparte himself aan het Nieuwland.

Waardevol historisch gebouw

Zelfs ontdaan van de mythevorming die de geschiedenis van Lieven Bauwens kende in de late 19de en tot ver in de tweede helft van de 20ste eeuw, blijft het verhaal van hemzelf en zijn familie indrukwekkend, vooral in de context van het Gentse industriële verleden. Dat maakt het gebouw en de site historisch buitengewoon waardevol. Dit ondanks het feit dat men vanaf de tweede helft van de 19de eeuw slechts weinig waardering meer kon opbrengen voor de strenge sobere bouwstijl van het Bauwenshuis op het Nieuwland (afb. 6). ‘De style excessivement banal’, zo lezen we in een tekst uit 1902 over het overbrengen naar het steenmuseum in de Sint-Baafsabdij van een barokke poortomlijsting uit het vroegere dominicanessenklooster in het Nieuwland (ver-

schenen in de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre'). Bouwhistorisch onderzoek ter plaatse kan ongetwijfeld nog heel wat aan het licht brengen.

Afb. 6. Foto uit de verzameling van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon (SCMS 4071) bewaard in het Stadsarchief Gent. Een schijnbaar vreselijk banale gevelrij De afbraak is reeds begonnen. Het tweede huis van rechts (met negen traveeën) is het Bauwenshuis.

Literatuur

Coppejans-Desmedt, H., De Gentse vlasindustrie vanaf het einde van de 18de eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven (1838), *Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1968, dl. 20, p. 181-187.

Coppejans-Desmedt H., Incidenten rond de constructie van de eerste mechanische weefgetouwen te Gent, *Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1959, dl. 15, p. 163-17.

Coppejans-Desmedt, H., Bauwens, Lieven. Vlaams industrieel, *Nationaal biografisch Woordenboek*, Brussel, 1964, dl. 1, kolom 98-107.

De Herdt, R., Gent op weg naar de eerste industriële revolutie, *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, 1987, jg. 5, nr. 3-4 (dl. 19-20), p. 14-24;

De Pue, P., *Geschiedenis van het voormalige klooster van Sint Cartharina van Senen van de predikeressen – dominikanessen. Nieuwland te Gent (1628 1783)*, Gent, zonder jaartal, pp. 1-72.
Desprechins, A., *Liévin Bauwens et sa famille*, Brugge 1954, pp. 239; Dhondt, J., *L'industrie cotonnière gantoise à l'époque française, Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 1955, dl. 2, p. 233-279.

Hebbelynck (père), *Quelques mots sur Liévin Bauwens, Messager des Sciences historiques de Belgique*, 1844, p. 308-313.

Seutens, A.M., *Lieven Bauwens - mythe en werkelijkheid, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1974, dl. 28, p. 77-114

Seutens, A.M., *Lieven Bauwens: een mythe. Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, 1989, jg. 4 nr. 3 (dl. 15), p. 15-62.

Van de Walle, A.L.J., *De droomresidentie van Lieven Bauwens in het Meerhem te Gent, Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent*, 1998, dl. 62; Vandamme, G., *Themanummer: Lieven Bauwens*, Gandavum, 2003, jg. 8, nr. 2, pp. 3-43.

Bronnen

Stadsarchief Gent (SAG), reeks 535 bouwaanvragen. Nieuwland nr. 201 bundels 38, 42, 43. De oudste aanvraag nr. 38 betreft een gebouw met niet minder dan 30 traveeën ingediend door vader George Bauwens, maar vermoedelijk nooit gerealiseerd. De volkomen gelijkaardige geveltekeningen van de aanvragen nr. 40 en 42 tellen samen 12 (7 plus 5) traveeën en een gevelbreedte van 33,3 m. (17,8 plus 15,5 m.).

SAG, reeks G12. Latere aanvragen voor verbouwingen: nr. 1812 (1797), nr. 9947 (1860) en nr. 13025 (1875, door een Bauwens de Lichtervelde, volgens de bouwaanvraag gedomicilieerd op de Vrijdagmarkt).

SAG, Fonds Napoleon de Pauw, stukken betreffende het Nieuwland: nr. 2177 – 2178, 3647 (vente générale van diverse lederwaren op het Nieuwland, 1797 – 1798); nr. 3697 (rekening binneninrichting Van Santen – Cnockaert, 1800); nr. 3708 (bezoek Napoleon); nr. 3741 (verkoop in 1838).

SAG, reeks K (nijverheden), nr. 11, 37, 40.

Fragmenten uit de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre' 15 en 18 januari 1902 in UGent bibliotheek, Fonds Vliegende Bladen IIR42.

Inventory archéologique de Gand 310 (1 oktober 1903): Encadrement de porte provenant de la rue Terre-Neuve.

Ghendtsche Tydinghen, jg. 6 (1977), p. 95

Luc Devriese

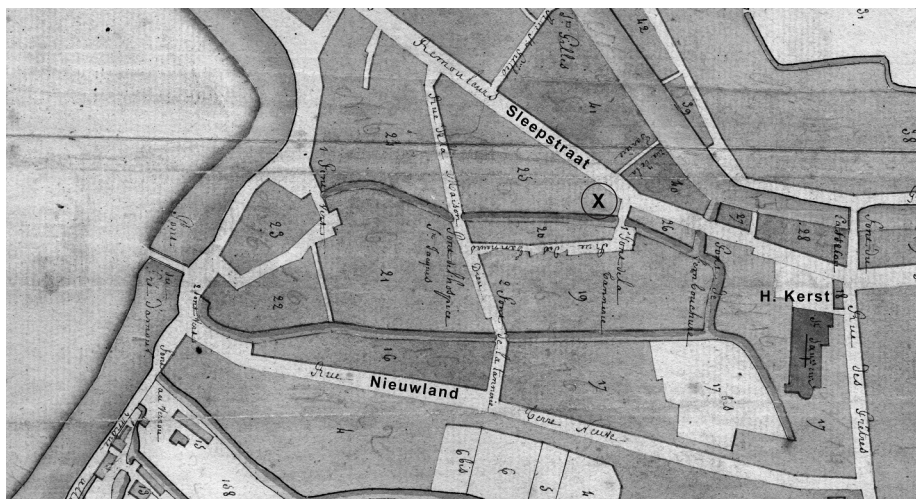
OVER HET HUIDEVETTERKEN, HET ‘HUYDEVETTERS- BRUGSKEN’ EN... EEN KOPERSLAGERIJ

Toen we in 1987 een oud vervallen pand kochten in een voor ons onbekende wijk van Gent¹, wisten we dat het om een heel oud huis ging met wortels in een ver verleden. De oude balken versierd met schildjes, de kromme muren en houten deurtjes spraken voor zich. We kwamen er vlug achter dat het huis oorspronkelijk gebouwd werd aan een brugje over een oud waterloopje dat in verbinding stond met de nabijgelegen Leie en dat einde 19de eeuw gedempt werd (afb. 1).

Afb. 1. Het Huidevetterken, het oude waterloopje dat in verbinding stond met de nabij gelegen Leie en dat in de late 19de eeuw gedemt werd. Hier een recent zicht op het terug opengelegde water in de tuin tussen de Sleepstraat en het straatje dat eveneens de naam Huidevetterken draagt.

We vonden het een puik plan van de architect² om het gedeelte van dit oude Huidevetterken dat door onze eigendom moest lopen terug op te zoeken en terug open te graven. Zo gezegd, zo gedaan en we vonden de oude kaaimuren terug die dit waterloopje afbakenden. Een derde van onze tuin bestaat momenteel uit water.

Afb. 2. De buurt van het Huidevetterken met het lusvormige deel van de oude Leie tussen de Sleepstraat en het Nieuwland.

Middenboven: de Seleskestkerk. Links de bocht van de nieuwe (de huidige) Leie (1809, Stadsarchief Gent DD nr. 12, detail). De lokatie van het hier beschreven huis is aangeduid met een kruisje.

Waar in Gent?

Het gebied waar ons huis zich situeert is gelegen in het noordoosten van de stad, tussen de Leie en de Heilige Kerstkerk (Sint-Salvatorkerk) gelegen aan het einde van de Sleepstraat in de richting van de Muide. Dit laaggelegen noordelijk stadsdeel was in het begin van de 13de eeuw door de stad uitgebouwd als een versterking op vraag van de Vlaamse graaf Ferrand van Portugal en zijn vrouw Johanna van Constantinopel in het kader van hun conflict met de Franse koning Filips August. Het ging om de zogenaamde ‘upstallen’, d.i. onbebouwde grond gebruikt voor veeteelt. Zo werd ook de heerlijkheid van Nieuwland bij de stadsgronden gevoegd. De eerste sporen van bewoning dateren uit de tweede helft van de 14de eeuw.

De Leie zoals we die vandaag kennen is er pas gekomen in de loop van de 13de eeuw toen armen van de Oude Leie gekanaliseerd werden en met elkaar verbonden tot 'Nieuwe Leie'³. Het gebied was zeer vochtig en moerassig en er bleven tal van oude Leiearmpjes, grachtjes en kanaaltjes bestaan. Eén daarvan was het Huidevetterken. Op de hierbij gereproduceerde kaart uit 1809 (afb. 2)⁴ zien we het lusvormig gedeelte van de oude Leie tussen de Sleepstraat (links, met nog meer links daarvan het Meerhemkanaal, links boven), het Nieuwland (rechts) en de Huidevetterskaai met de vroegere herberg De Groene bij de 'nieuwe' Leie⁵. De westelijke arm van de lus (links op de afb.) is het 'Huidevetterken'. Dit werd aan de voet van ons huis overbrugd door het 'Huidevettersbrugskén'. Het huis moet juist op de hoek van dit brugje gestaan hebben. De aanzet van de brug is nu nog te zien op de noordoostelijke hoek onderaan de huismuur. Het waterloopje maakte enkele tientallen meter meer noordelijk, even ten zuiden van de Seleskestkerk een bocht van 90° om onder

Afb. 3. De situatie anno 2014 via Google Earth.

het 'Muydebrugskén' en de Sleepstraat te stromen en uit de monden in het Meerhemkanaal, dat volgens M. Gysseling overeenkwam met de Oude Schipgracht. Dit Muydebrugskén juist ten ZW van de H. Kerstkerk vormde vroeger het einde van de Sleepstraat⁶. Afb. 3 geeft een beeld van de situatie van de buurt anno 2014.

De huidenvetterij

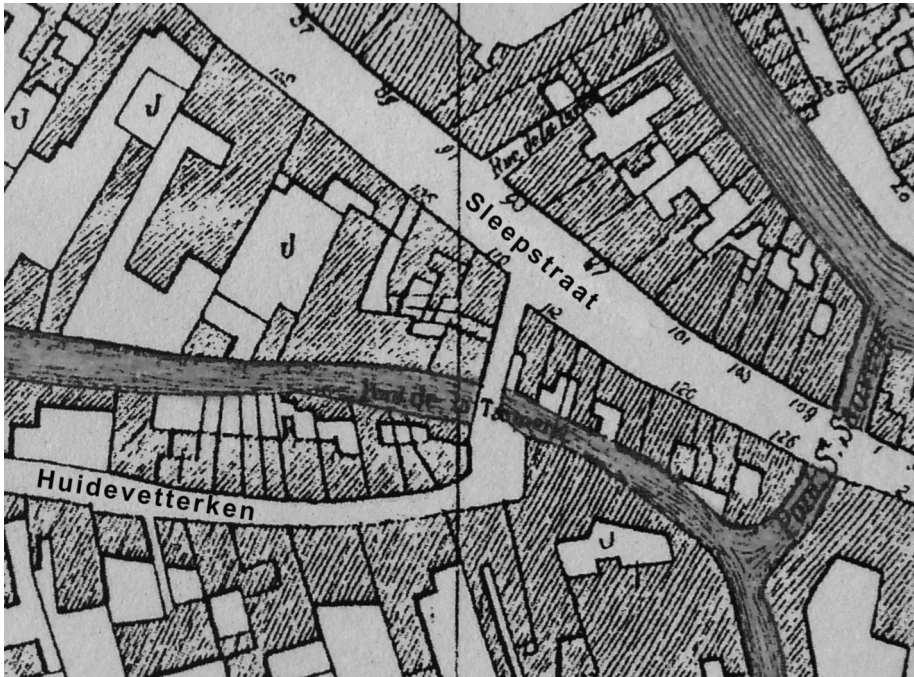
Het Huidevetterken - zowel het waterloopje als het straatje - dankt zijn naam aan de bedrijvigheid die hier vroeger werd uitgeoefend: de leerlooierij of huidenvetterij. Over deze ambachtelijke specialiteit zijn er al heel wat bijdragen verschenen⁷. De huidenvetters en de lederbewerkers van Gent waren actief op verschillende plaatsen (bv. in de Grote en Kleine Huidevettershoek, het Sint-Elisabethsbegijnhof, de Steendam, de Reep...). Zo dus ook aan de Huidevetterskaai aan de Leie en in de omgeving daarvan: Nieuwland, het Godshuis-hammeke en het Huidevetterken, ten oosten van de Sleepstraat.

Op al deze plaatsen vloeiden er, meestal aan het achtererf, kleine waterloopjes die voor de huidenvetterij onmisbaar waren. Zo was het Huidevetterken de plaats waar de huidevetterijen die erlangs gevestigd waren het bloed, het haar en het vet van de te behandelen (runds- en kalfs)huiden loosden. Bovendien gebruikte men hier in Gent als looimiddel de tanninen (looizuren) die vrijkwamen uit gemalen eikenschors. Ook deze looimiddelen werden frequent in het water geloosd. Dat maakte deze waters tot de meest vervuilde van de stad⁸.

De ambachtsgilde (of liever 'neeringhe' zoals men in Gent steevast zei) van de huidenvetters, vormde in het jaar 1356 het 11de lid van de meer dan 50 'kleine' neringen⁹. In de 15de eeuw waren ze al opgeschoven naar de 8ste plaats. Velen van haar leden vervulden ook een politieke functie als schepen in de Gentse Schepenbank, wat wijst op hun aanzienlijke sociale status¹⁰. Hiervan getuigt ook het neringshuis op de Vrijdagmarkt, het Huidevettershuis of het Toreken genoemd. Johan Dambruyne relateert dit in zijn groot werk over de Gentse ambachten in de 16de eeuw: de huidevetters hadden weinig andere bezittingen (productief kapitaal zoals huizen, gronden, renten..) en investeerden liever in een prestigeproject als het Toreken om te imponeren. Een vroeg voorbeeld van 'imagebuilding' dus!

Om terug te komen naar het werk en de looitechneiken zelf. De huiden van runderen en kalveren werden na het slachten een eerste maal gereinigd en gezouten om te bewaren. Aangekomen op de huidenvetterij werden ze ontzout door overvloedig te spoelen in stromend water. Daarna werden ze in kalkloog gedompeld om de vezels lossere te maken en het bewerken te vergemakkelijken. Dan volgde het afschrappen van de haren (het 'ploten') en uiteindelijk het

eigenlijke looien met natte gemalen eikenschors. Vooral het kalken en ontcalken was arbeidsintensief: herhaaldelijk baden, uithalen, plooiën en opnieuw baden behoorde tot het werk van de huidenvetter en zijn gezellen en vergde een grote vakkennis. Na ongeveer twee maanden konden de huiden dan tussen lagen gemalen schors in kuipen worden gelegd en vochtig gehouden. Er bestonden verschillende kuipmaten. De grootste kuipen hadden een diameter van 2 meter en konden tot 2.70 m diep zijn. Soms stapelde men tot 100 huiden tegelijkertijd in dergelijke kuip! Om leer van de beste kwaliteit te bekomen moest men voor de dikste huiden (gebruikt als zoolleer) op een looitijd van ongeveer 2 jaar rekenen. Het looiproces werd uiteindelijk stopgezet door alkalische stoffen toe te voegen aan het zure mengsel. Men gebruikte daarvoor bij voorkeur honden- en varkensuitwerpselen.... In de 19de eeuw heeft men het bewerkings- en het looiproces drastisch kunnen verkorten door gebruik te maken van draaiende looitonnen. Het spreekt vanzelf dat dit op schaalvergro-

Afb. 4. Detail van het plan Gevaert en Van Impe uit 1878. Rechts in de benedenhelft het Huidevetterken (de straat) en tussen de achtererven het gelijknamige riviertje. We zien het straatje ombuigen naar de Sleepstraat en het waterloopje oversteken via het Huidevettersbrugsken. Rechts zien we het riviertje splitsen. De ene arm dwarst de Sleepstraat onder het oude Muidebrugje om een verbinding te vormen met het Meerhemkanaal (rechter bovenhoek). Een andere tak volgt de tegenovergestelde richting naar het Nieuwland.

ting uitdraaide. Immers dit procedé kon enkel toegepast worden na invoering van de stoomdrijfkracht¹¹.

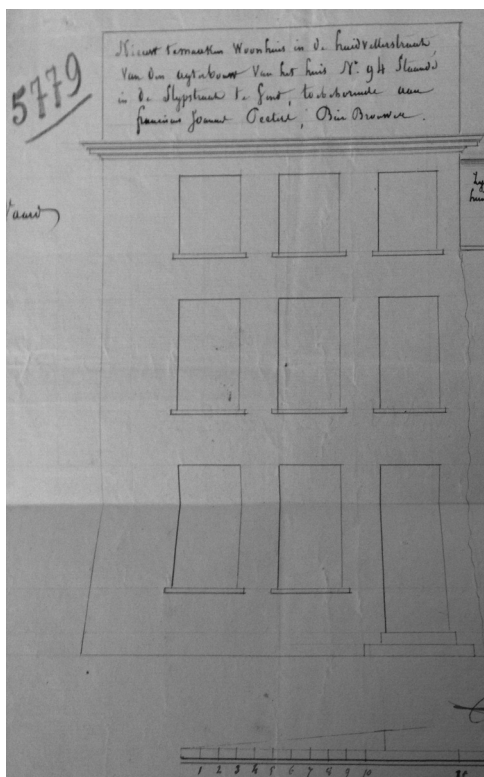
Huis, tuin en pakhuis

Het huis waar we nu wonen kochten we in 1987 van Emmanuël Baetens, die het zelf verwierf van zijn vriend-architect Luk Vertongen. Deze had een jaar eerder een grotere eigendom verworven, namelijk de vroegere koperslagerij van de familie Van de Woestijne uit de Sleepstraat. Het stuk dat hij oorspronkelijk niet doorverkocht aan Baetens werd door ons in 2004 aangekocht. Het gaat om een oud pakhuis/werkhuis. Het werd gerestaureerd tot een praktijk en twee appartementen / lofts.

Hierna proberen we de bestemming en de eigenaars van deze eigendommen te reconstrueren. We moeten ons hier beperken tot gegevens vanaf de oprich-

ting van de staat België in 1830. Het vermoeden bestaat dat er oorspronkelijk een huidenvetterij gevestigd was maar dat kunnen we voorlopig niet bewijzen¹².

Dank zij het in 2011 door Coene en De Raedt bij uitgeverij Snoeck gepubliceerde werk "Kaarten van Gent - Plannen voor Gent 1534-2011"¹³ kunnen we zien dat er in 1619¹⁴ nog géén huis staat aan het Huydevettersbrugskén maar wel in 1641¹⁵. Een duidelijker bebouwing valt af te leiden uit het 'Plan de la ville et château de Gand' uit 1756, door Malfeson waarin vooral aandacht besteed werd aan waterlopen en bruggen¹⁶. De vraag is natuurlijk in hoeverre deze kaarten een nauwkeurig beeld geven. Hoe recenter de kaarten worden, hoe betrouwbaarder blijktbaar. Op een aantal kaarten van eind 18de eeuw en 19de eeuw zien we duidelijk hoe de percelen tussen het Huidevetterken (straatje), het

Afb. 5. Bouwaanvraag uit 1826 tot het uitbreiden van de bestaande woning met twee bouwlagen.

Huidevetterken (waterloopje), het Huidevettersbrugskens en de Sleepstraat volgebouwd worden (afb. 4)¹⁷.

De eerste concrete aanwijzing van het huis vinden we in de oude bouwaanvragen van Stadsarchief Gent (SAG) uit 1826 (afb.5). Hierin doet Francis Joannes Peeters, bierbrouwer een aanvraag om op de achterbouw van zijn huis in de Slijpstraat 94 uitkomende in de ‘Huidevettersstraete’ twee bouwlagen op te trekken tot een nieuwe ‘bouwing, schoon strekkende tot aenmerkelyke verbetering van voornoemde straete’¹⁸. Hierin herkennen we inderdaad de (huidige) achtergevel van ons huis. De foto op afb. 6 toont de zijgevel van het hoekhuis in de Sleepstraat (toen nr. 94) en de genoemde gevel van de achterbouw naast de boom achterin het nu doodlopend steegje, overblijfsel van de oude ‘Huidevetterstraete’. We kunnen beide gebouwen exact lokaliseren op de vroegere kadastrumnummers 2202 en 2203 van het eerste kadastrumplan (sectie A noord) opgemaakt rond 1830 (afb. 7).

Afb. 6. Overblijfsel van het oude Huidevetterken (straat) met vooraan de zijgevel van het hoekhuis in de Sleepstraat en achterin naast de boom de achtergevel van het hier beschreven huis.

Foto genomen vanuit de Sleepstraat. Situatie anno 2014.

Door het archief van het Belgische kadaster te raadplegen komen we aan het volgende overzicht van de opeenvolgende eigenaars¹⁹. Slechts sporadisch verwijzen de gegevens naar de mensen die er echt woonden en naar de activiteiten die er werden uitgeoefend. We spreken hier in de eerste plaats over de percelen die vandaag onze eigendom zijn, deels gelegen in het Huidevetterken en deels in de Sleepstraat²⁰.

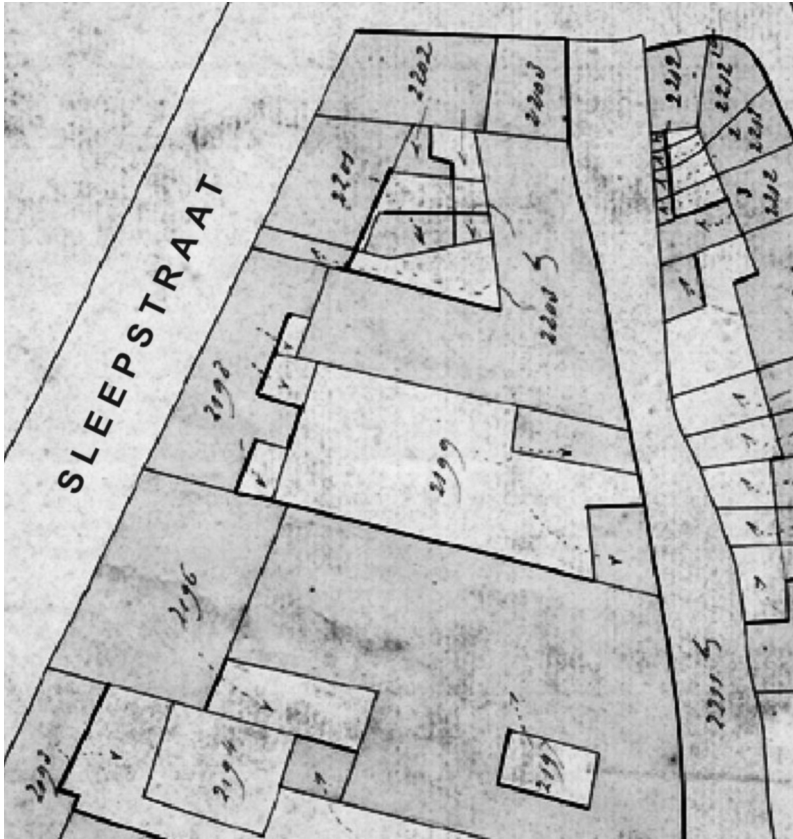
Op het primitieve (eerste) kadasterplan (ca. 1830) staat als eigenaar van (een deel) van die percelen vermeld: Francis Peeters, brouwer uit de Sint-Salvatorstraat. Dit is inderdaad degene die in 1826 een bouwaanvraag deed om een ‘achterbouw’ met twee verdiepingen op te trekken. In 1851 vinden we bij diezelfde eigenaar een ‘verbouwing met wijziging van de perceelgrenzen (*changement de limites*) terug. Hij bezit naast zijn eigendommen in de Sint-Salvatorstraat, een huis in de Sleepstraat samen met een huis en een pakhuis in de Huidevettersstraat.

In 1868 volgt er een verkoop aan Jules-Victor Gisquiere, koopman in wijn te Gent. In 1872 worden er verbouwingen uitgevoerd, opnieuw met verandering van perceelgrenzen. In 1882 wordt er weer verkocht aan Jean Casier, eigenaar, Slijpstraat (Sleepstraat) 89 in Gent. Deze sloopt een aantal tussenmuren en geeft de eigendom een nieuwe bestemming. Dit kunnen we afleiden uit de vermelding van de aard van de eigendommen: huis, magazijn en tenslotte ‘huis met stoomhoutdraaijerij’²¹.

In 1887 kopen koperslager Alexander Van de Woestijne en zijn echtgenote Antigone Sielbo de eigendom aan. Zij zijn de ouders van drie zonen, de beroemde kunstenaars Karel en Gustaaf, samen met Edouard die het bedrijf van zijn ouders zou verder zetten. Alexander had eerder in 1883 een koperslagerij aan de Sleepstraat overgenomen van zijn oom. Het bleek een ideale ligging, vlakbij de industriële Minnemeerswijk, zo lezen we in de recent verschenen biografie van Karel Van de Woestijne²². Er zijn immers in de buurt tientallen bedrijven gevestigd die de diensten van een koperslager goed kunnen gebruiken: brouwerijen, stokerijen, suikerraffinaderijen en machineconstructie-ateliers hebben nood aan ‘brauwketels en stookketels’²³.

Karel Van de Woestijne noemt in één van zijn geschriften de buurt plastisch “*een nogal goren stadswijk, die leidt naar een nijverige en brutaal-bralle werkmansbuurt van nauwe steegjes en walmende huisjes, waar zwarte fabrieken hunne omfloerste vensterogen en den roetbos der hooge schouwen boven heffen*”²⁴.

De Sleepstraat zelf was (ook al) in die dagen een kleurrijke straat, met pastei, brood- en peperkoekbakkers, slagers, kruideniers, likeurstokers en herbergiers, kappers, kleermakers en pettenmakers, borstelmakers, loodgieters en huisschilders. Ook een paar apothekers, twee fotografen, enige fabrikanten,

Afb. 7. Detail van het eerste kadasterplan Sectie A noord (ca. 1830).

Rechts het waterloopopje met bovenaan nog een stukje van het Huidevettersbrugje en het naar de Sleepstraat ombuigende deel van het Huidevetterken(straatje). Het beschreven huis staat op het toenmalige perceel 2203 bij het brugje.

een hoofdonderwijzeres, een geneesheer en een onderpastoor vinden we daar terug²⁵.

Het jonge gezin heeft nog meer plannen: in 1886 hadden ze hun huis in de 'Slijpstraat 106' aangekocht, samen met een 'huis van stoom' met houtdraai-erij aan het onmiddellijk daarachter gelegen Huidevetterken. Hier komen we dus bij de toenmalige eigendom van bovengenoemde Jean Casier. Het oude huis aan de Sleepstraat wordt afgebroken en er wordt een nieuwe brede woning met koetspoort gebouwd. Dit huis staat er nog altijd (vandaag nr. 170). Dit is het 'Vaderhuis' waarover Karel Van de Woestijne het heeft in zijn wel-

gekende gedicht:

'Het huis mijns vaders, waar de dagen trager waren / was stil, daar 't in de schaduw der tuinen lag(..)'

De oude stoomhoutdraaijerij (vandaag in ons bezit) werd dus eigendom van de familie Van de Woestijne die daar een ruime koperslagerij vestigt die begrensd wordt door het Huidevetterken. In 1889 werd er trouwens een gloednieuwe stoommachine geïnstalleerd.

Ondertussen slaat het noodlot toe in de familie Van de Woestyne. Vader Alexander sterft in 1890 plots, getroffen door een beroerte. Dit noopt zijn weduwe Antigone Sielbo ertoe om met behulp van haar zonen de zaak verder te zetten. Het zal vooral Edouard zijn die haar helpt in het bedrijf. Karel en Gustaaf gaan zoals gekend de meer artistieke toer op... Moeder Sielbo richt een vennootschap op 'Weduwe Al. Van de Woestijne-Sielbo'. Mevrouw Sielbo sterft echter in 1903. De maatschappij wordt ontbonden en als eigenaar wordt in het kadaster Edouard Van de Woestyne-Spelkens vermeld.

Demping van het Huidevetterken en verdere geschiedenis

Het moet in deze periode geweest zijn dat het waterloopje het 'Huidevetterken' gedempt werd. Dit kaderde in het algemene plan van burgemeester Lippens en stadsingenieur Emile Braun om de Gentse volkswijken te 'saneren'. Enerzijds kon men zo de vuiligheid van de 'open riolen' weg werken. Anderzijds kon men door het rechtekken van straten de zeer hoge concentraties van arbeiders in bepaalde wijken beter spreiden en zo de veiligheid voor de burgerij verbeteren²⁶. In 1886 waren de plannen voor de verbreding en rechtekking van de straat het Huidevetterken²⁷ goedgekeurd maar vervolgens nooit uitgevoerd. In de plaats daarvan besliste men om het water te dempen en om een nieuwe straat te creëren, de Karel Mirystraat.

Dat het Huidevetterken ondertussen gedempt is weten we ook uit een procedure die Edouard in 1890 aanspant tegen de Stad Gent, in verband met het verwerven van "*une parcelle de terrain situé à Gand, provenant du comblement du cours d'eau entre la rue des Maisons dieu et la rue des Tanneurs (...)*". Hij krijgt het stukje grond zelfs gratis op voorwaarde van het plaatsen van een hekken ter afsluiting van de Sleepstraat. Dit betekent het einde van het bestaande stukje 'Huidevettersstraat' over het Huidevettersbrugje als openbaar straatje²⁸. Met de aanleg van de Karel Mirystraat kwam er rond 1890 een nieuw kruispunt met de Sleepstraat even verderop. Deze situatie duurt tot vandaag. Edouard slaagt er ook in de door de demping nieuw gevormde percelen grenzende aan zijn eigendom aan te kopen van de Stad Gent. We veronderstellen dat nadien het huidige poortgebouw met de koperen bol werd gebouwd als

nieuwe achteruitgang van de kopergieterij in het Huidevetterken (afb. 8). Volgens de kadastrale gegevens werd het complex (huis, werkhuis en tuin) in 1927 na herschatting, toegewezen (“toewijs”?) na verkoop (?) aan Hector de Stella, senator en hoogleraar wonende aan de Voskenslaan 177 te Gent. In 1955 laat deze het bezit over aan zijn twee dochters Cécile en Elisabeth en hun respectievelijke echtgenoten: Jean Van Houtte²⁹- de Stella, professor - senator, Sint-Michielslaan 54, Brussel en Emile De Rom – de Stella, Fortlaan 11, Gent.

In 1960 volgen grote verbouwingen waardoor het stoomwerkhuis verenigd wordt met andere percelen. Vervolgens komt de eigendom in handen van César Boxy-Ostijn, nijveraar, wonende in de Gustaaf Callierlaan 44, Gent. In 1976 wordt Denise Van Ryssel, frituuruitbaatster, wonende in Oostakker eigenaar. In 1986 komen de percelen in handen van Luk Vertongen-Avraam, architect, wonende in de Sleepstraat 166, Gent. Zo zijn we weer terug naar het begin van onze uiteenzetting over de respectievelijke eigenaren..

Besluit

De zoektocht in verband met onze opdracht in de gidsopleiding ‘Een Bronnenstudie’ werd voor mij een leerrijke ervaring. Het voelt echter aan als nog maar een begin. Langs de ene kant zou ik later graag verder zoeken, het verleden in. Wie bouwde ons huis en wanneer precies? Wie waren de eigenaren van de percelen in de 17de en 18de eeuw? En bovenal : wat deden de mensen die hier woonden? Hoe en met hoeveel woonden ze hier? Welk beroep oefenden ze uit? Wat was hun plaats in de stedelijke samenleving? Ik weet niet of er wel degelijk bronnen beschikbaar zijn om dit uit te pluizen, maar wie zoekt die vindt. De handleiding ‘Erf, huis en mens. Huizenonderzoek in Gent’ uitgegeven door het Stadsarchief kan daarbij een leidraad zijn.

De goesting is er in elk geval wel...

Marijke Mortier

Noten

- 1 De wijk wordt vandaag in de Gentse stedelijke administratie Sluizeken - Tolhuis - Ham genoemd. Meer bepaald is het de oude wijk van het Seleskest, gelegen dicht tegen de Heilige Kerstkerk met als belangrijkste straten vandaag de Sint-Salvatorstraat en de Sleepstraat.
- 2 Architect Luk Vertongen.
- 3 Gysseling, M., **De Oude Leien te Gent**. In: Duvosquel, J.M. , Thoen E. (eds.), *Peasants and Townsmen in Medieval Europe. Studia in Honorem Adriaan Verhulst*, Gent, 1995, p. 92.

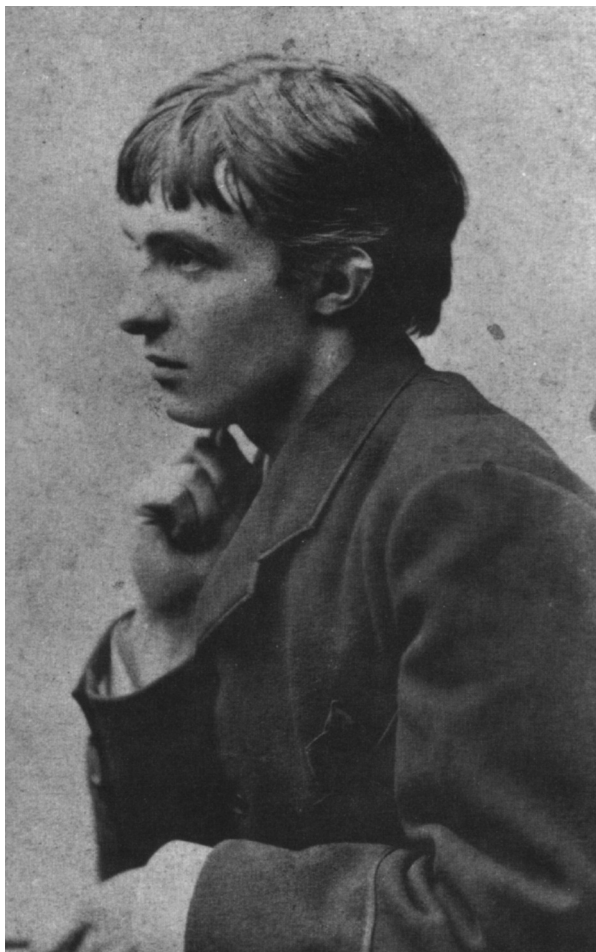
Afb. 8. Het poortgebouw als (veronderstelde) achteruitgang van de kopergietrij Van De Woestijne. Situatie anno 2014. Foto vanuit het Huidevetterken.

- 4 Stadsarchief Gent (SAG), Modern Archief, reeks DD, nrs 12-13, Atlas Piéton & Boutique (detail).
- 5 Niet te verwarren met de straat Huidevetterken. De Huidevetterskaai is de straat aan de oever van Leie vanaf de Minnemeersbrug tot aan de Groenbrugstraat.
- 6 Devriese, L., Van de hudevettersbrugge tot de Huidevetterskaai. In *Tijdschrift voor Industriële Cultuur* (het MIAT museumtijdschrift T.I.C.), deel 81, Cahier 25, 2003.
- 7 Zoals bijvoorbeeld De Potter F., *Gent van den oudsten tijd tot heden*. Deel 6, Gent, 1892, pp. 360-383, 517-526; Dambruyne, J., *Corporatieve Middengroepen. Aspiraties, Relaties en Transformaties in de 16de eeuwse Gentse ambachtswereld. Verhandelingen voor de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 2002, deel 28, p. 1-884; De Roo J., *De lederneringen en de techniek van het lederbewerken te Gent* (ca. 1500-ca.

- 1800). In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1992, deel 46, P. 81-110; Devriese L., Het Gentse ambachtsleven veelzijdig weerspiegeld in de huidenvetterij. In *Tijdschrift voor Industriële Cultuur* (T.I.C.), deel 81, Cahier 25bis, 2003.
- 8 Devriese, L., *ibidem*,
  - 9 Men had ook nog de ‘grote’ neringen. Die hadden te maken met de textielproductie, met name de lakenproductie die in Gent zeer vermaard was.
  - 10 Boone, M., *Gent en de Bourgondische Hertogen ca. 1384-1453*. Brussel, 1990, p. 38 en 76-78.
  - 11 Omstandige uitleg over het ambacht van de huidenvetters in Gent vinden we in bovengenoemde Devriese L., Het Gentse ambachtsleven veelzijdig weerspiegeld in de huidenvetterij. In het MIAT wordt in de permanente tentoonstelling een draaiende looiton aangedreven op stoom, getoond.
  - 12 Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat we tijdens de verbouwingen in de jaren 80 en nog eens na 2004 in de bodem sporen vonden van grote ‘kuipen’ die men doorgaans aantreft in een huidenvetterij.
  - 13 Coene A. & De Raedt M., *Kaarten van Gent 1534- Plannen voor Gent 2011*. Gent, uitgeverij Snoeck, 2011.
  - 14 Groot plan van gemaakt in 1619 door den landmeter Jacques Horenbault.
  - 15 *Le Grand plan de Gand par Sanderus & Hondius – 1641*, uitgegeven door de Commission des Monuments de Gand’ in 1904.
  - 16 *Plan de Gand en 1756, par Ignace-Balthasar Malfeson*. Uit de atlas gemaakt in opdracht van de Afgevaardigden van de Staten van Vlaanderen in 1757.
  - 17 Voorbeelden van kaarten uit 18de en 19de eeuw: *Plan van Gent gemeeten en gegraveerd in 't jaer 1796 door G. Goethals; Plan routier de la ville et commune de Gand, An 8me, divisé en six sections* door Louis De Vreese, geograaf, gezworen landmeter en graveur, 1799; *Plan percellaire de la ville de Gand et d'une partie de sa banlieue* door de gebroeders Gérard.
  - 18 SAG, Reeks G nr. 5779.
  - 19 Gegevens over de eigenaars van onze percelen werden opgezocht in het Archief van het Kadaster, Sint - Lievenslaan 27, Gent. Belangrijke hulp is daarbij Charles L. e.a., *Erf, huis en mens. Huizenonderzoek in Gent, Stadsarchief Gent*, 2001.
  - 20 Grondplan met betreffende percelen rond 1880 in: Plan Gevaert & Van Impe, SAG, Atlas Goetgebuer, L2/30.
  - 21 Een nauwkeurige kaart op basis van de kadastrale plannen werd in 1878 opgemaakt door Gevaert & Van Impe in: Coene A. & De Raedt M., 2011. p. 155.
  - 22 Theunynck, P., *Biografie Karel Van de Woestijne*, Meulenhoff-Manteau, Antwerpen, 2010. p. 29.
  - 23 Advertentie van de Koperslagerij Van de Woestijne in de ‘Wegwijzer van Gent’, 1889.
  - 24 Theunynck, P, *ibidem*.
  - 25 *Wegwijzer van Gent*, 1895.
  - 26 COENE A. & DE RAEDT M., 2011. p. 145.
  - 27 Terug te vinden in ‘Bulletin Communal’, zitting van 7 december 1886. Kopieën in de Stratendossiers bewaard in het Documentatiecentrum voor Geschiedenis en Oudheidkunde Gent, in Sint-Amandsberg.
  - 28 SAG, Bouwaanvragen G1596 en G1603.
  - 29 Volgens Wikipedia was Jean Van Houtte professor in de rechten en CVP-politicus. Hij was tweemaal minister van Financiën (1950-52 en van 1958-61). Van 1952 tot 1954 was hij premier van België.

DE DEENSE AUTEUR HERMAN BANG OP BEZOEK IN HET GROOT BEGIJNHOF VAN GENT

In een essay over de reisherinneringen van Nederlanders stelde Anna Geurts: ‘Een vreemde omgeving, de verstoring van routines en de noodzaak vervoer en accommodatie te regelen verhoogden op reis het ruimtelijk bewustzijn.’¹ Dat was ongetwijfeld ook zo toen Herman Bang (1857-1912) in 1880 Gent

bezocht. Bang was een van de auteurs die, samen met Hendrik Pontoppidan en anderen, tijdens het laatste kwart van de negentiende eeuw de vernieuwing van de Deense letterkunde hebben ingeluid². Hij was amper twintig jaar oud toen hij in 1877 in het blad *Berlingske Tidende* debuteerde. Drie jaar later was hij als journalist verbonden aan het blad *Nationaltidende*, en volgens Vivian Greene-Gantzberg was het de bedoeling dat Bang vanuit Brussel bijdragen zou schrijven over de ‘wereldtentoonstelling’ die dat jaar in Brussel doorging³. Maar de schaal van de tentoonstelling was bescheidener. Met het gebeuren wilde men de vijftigjarige onafhankelijkheid in de verf zetten.

Het ging dan ook om een ‘nationale’ tentoonstelling. Deze druk bezochte tentoonstelling werd geopend op 16 juni 1880 en de officiële sluiting was

voorzien op 16 oktober, maar in feite konden de bezoekers er terecht tot 1 november⁴.

Achteraf bekeken was 1880 een bewogen jaar voor de jonge schrijver. Hij bezocht niet alleen Düsseldorf, Brussel, Gent en Geel, hij publiceerde ook zijn eerste roman, *Haabløse Slægter (Een ondergaand geslacht)*, een boek dat vrij snel in beslag werd genomen. Dat jaar werden ook voor het eerst symptomen van een psychische aandoening vastgesteld, en Bang wilde tijdens zijn bezoek aan België een Franse dokter raadplegen. De uitstap naar Geel, waar patiënten met een geestelijke problematiek op een zeer vooruitstrevende manier werden behandeld, was wellicht niet alleen door journalistieke nieuwsgierigheid en ijver ingegeven. De reisindrukken werden in 1881 opgenomen in de bundel *Herhjemme og derude (Van hier en elders)*, en het is precies in die bundel dat ook het bezoek aan Gent werd beschreven.

De bundel bestaat vooral uit schetsen waarin de sociale problemen van die tijd aan bod komen. Herman Bang leunde op dat ogenblik dicht aan bij het realisme en het naturalisme, en in de inleiding beschrijft hij zijn journalistieke en poëtische uitgangspunten⁵. De opdracht van journalisten en auteurs bestond uit twee deelopdrachten: zorgvuldig waarnemen en daarna onbevungen getuigen. Bang heeft aan beide deeltaken veel aandacht besteed. In de hier onderzochte bundel berichtte hij over een schipbreuk en de ondermaatse reddingsdienst in Jutland. Hij beschreef kroegen waar arme werklieden hun weinige geld verspilden en wees op de uitbuiting van kinderen die met kranten leurdren. Ook de begrafenis van armen en het leven aan boord van een emigrantenschip heeft hij indringend beschreven. Tijdens de negentiende eeuw trokken veel Zweden, Noren en in mindere mate Denen naar Amerika. De beschreven feiten zijn vaak wraakroepend. Bang was overigens van oordeel dat ook schilders dezelfde opdracht hadden. In Brussel maakte hij kennis met het werk van Charles de Groux (1825-1870) en Alfred Stevens (1823-1906). Bang verdedigde de realistische werken van De Groux. De dromerige vrouwen van Stevens bevestigden volgens Bang het burgerlijk streven naar een status quo.

In zijn schetsen van Gent en Geel, de enige buitenlandse reisberichten in *Herhjemme og derude*, heeft Bang ernaar gestreefd de realiteit zo goed mogelijk weer te geven. In het verslag over Geel wordt een vrij gedetailleerd beeld opgehangen van de begeleiding van de geesteszieken, maar het bevat eveneens details over de reisweg. Ook de beschrijving van het groot begijnhof in Gent bevat een aantal bijzonderheden. De titel, 'Nonnernes by', kan op twee verschillende manieren worden verklaard. Naast het klein begijnhof (het begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye) waren er in Gent nog een nieuw groot

begijnhof (het Sint-Elisabethbegijnhof in Sint-Amandsberg) en een oud groot begijnhof dat moest wijken voor de stadsuitbreiding. Met drie begijnhoven was Gent een stad van en voor begijnen⁶, maar de titel kan ook gewoon als begijnhof worden gelezen, want de specifieke bouwwijze maakte van begijnhoven een stad in de stad. Meestal was een begijnhof ‘een rechthoekige en omwalde stad in de stad,’ een begrip dat niet alleen in de *Inventaris van Onroerend Erfgoed* maar ook in de stadsgids van Guido Deseyn wordt gebruikt. Het begrip ‘stad in de stad’ werd in 1998 als een positieve eigenschap naar voren geschoven door de laatste grootjuffrouw van het groot begijnhof: ‘En zo’n rustig bestaan, binnen de veilige muren van een besloten begijnhof, sprak me als jong meisje wel aan.’⁸ Zowel het klein als het (eerste) groot begijnhof werden, zoals het Sint-Obrechtbegijnhof (‘Poortakker’), voor het eerst vermeld in de dertiende eeuw. Het laatste begijnhof was verweven met de stichting van een hospitaal door gravin Margaretha in 1278. Het verdween ongeveer vijfhonderd jaar later (1798). Wat tot vandaag als onroerend erfgoed bewaard bleef, geeft nog altijd een vrij goede indruk van hoe het ooit was, en het door Bang geschetste beeld wijkt daar maar weinig van af.

Het verhaal van Herman Bang begint met een lange volzin waarin hij als het ware al zijn indrukken heeft willen verwerken. Hij liep langs een boulevard waar soldaten onder zonetenten van drankgelegenheden luierden, langs een groot plein waar van trots zwellende, bezwete en rood aanlopende verkoopters in de middagzon heel hard schreeuwden achter hun halfvolle fruitkorven. Hij liep langs straten en stegen, over bruggen en door smalle, bochtige straatjes met ‘huizen die Jacob van Artevelde nog gekend moest hebben’, en waar mollige kinderen in het zand speelden. Het wasgoed hing te drogen aan touwen die de huizen met elkaar verbonden. Dat was de weg naar het begijnhof. ‘Vroeger lag het [begijnhof] bij de Brugse poort, verborgen achter grachten, afgeschermd door wallen, muren en een ijzeren poort. Het begijnhof werd gebouwd in woelige tijden, toen het zelfs voor begijnen niet veilig was.’ (HD, p. 217) Ook hun kostbare bezittingen moesten worden beschermd, maar het was allemaal lang geleden. Zeshonderd jaar lang bood de begijnengemeenschap het hoofd aan geweld, revolutie, de veranderende tijden en de maatschappelijke orde die daaruit voortvloeide. De macht van de grootjuffrouw werd niet aangetast. Jozef II respecteerde haar, de Jacobijnen hebben het haar niet moeilijk gemaakt, en zelfs Napoleon groette haar met eerbied – alleszins volgens Herman Bang⁹. De begijnen dachten dat de heiligen over hen waakten. De manier waarop Bang zijn lezers met het begijnhof kennis liet maken, doet denken aan de beschrijving in de reisgids van Karl Bædeker. In 1858 gaf hij zijn eerste gids voor België en Nederland uit. Tussen 1861 en 1914 ver-

schenen niet minder dan negentien drukken van *Belgien und Holland*. In de gids van 1868 las ik de volgende beschrijving: ‘Der grosse Beginenhof [...] am Brügger Thor, 1234 gegründet, ist eines der wenigen Nonnenstifte, welche Kaiser Joseph II. bestehen liess; auch die franz[ösische] Revolution ist spurlos an ihm vorbeigegangen.’¹⁰ Zoals alle auteurs wees ook Bædeker erop dat het begijnhof een stad in de stad was¹¹. Of Herman Bang gebruik heeft gemaakt van een reisgids met de op dat ogenblik meest recente informatie, en of het al dan niet een werk van Bædeker was, is niet te achterhalen. Dat de reiziger goed geïnformeerd was, staat wel vast, en dat blijkt ook uit het verhaal over zijn bezoek aan Geel. De kerngegevens over het toezicht op de patiënten en de manier waarop de gemeente in sectoren was verdeeld, leunden heel dicht aan bij de summere voorstelling van Geel in de reisgids van Bædeker¹².

In een relativerende terugblik op het verleden noteerde de jonge reiziger: ‘Maar wat het hoofd biedt aan woelige tijden kan ten onder gaan in vreedstijd, wat overeind blijft in stormweer begeeft het vaak wanneer het windstil is. Zo verging het de stad van de begijnen.’ (HD, p. 218) De bevolking van Gent groeide en er werden huizen gebouwd nabij het begijnhof, nieuwe straten botsten op de begijnhofmuren. Nabij de ijzeren poort werden lawaaierige drankgelegenheden gebouwd, en achter de kerk van het begijnhof werden huizen met een dubbelzinnig karakter opgetrokken. De liberalen wilden de begijnen verjagen met de muziek van Offenbach – uitgevoerd door een orkestrion¹³ – en met de andere goede dingen van de beschaving. De begijnen weken niet en richtten hun gebeden tot de heiligen. De grootjuffrouw liet missen lezen ter herinnering aan de heilige Begga. Toen duidelijk werd dat de begijnen de stad moesten verlaten, liet de hertog van Arenberg van zich horen¹⁴. De begijnen konden weldra hun intrek nemen in een nieuw begijnhof dat voor rekening van hun beschermheer werd opgetrokken.

Reizigers die de stad van de begijnen wilden bezoeken, moesten voorbij de kerk, het kerkhof en een omheind grasveld waarop rozelaars waren geplant en waar de begijnen linnen droogden en bleekten – aldus Herman Bang. Toen hij zelf de kerk bezocht, was ze leeg. Er lagen rijen gebedskussens, en de bezoeker liep langs de lessenaar van de grootjuffrouw. Nabij het koor bevonden zich, onder een blauw baldakijn, de ereplaatsen van de bisschop van Gent en de beschermheer van de begijnen, de hertog van Arenberg. De ruimte oogde vriendelijk en klaar.

De straten waren aangelegd in een waaiervormig patroon dat begon bij de kerk. Op het middaguur was er geen ziel te bespeuren. De bomen in de tuin-

tjes van de begijnen ritselden boven de rode muren. De deuren waren groen geschilderd en boven elke deur was er een nis met daarin een heiligenbeeld. Achter de muren bevonden zich de gotische [= neogotische] huisjes met erkers en torenspitsen, portalen en deuren met een boogvorm. Alles was opgetrokken in de stijl van een ver verleden. Herman Bang verwees ook naar de conventen en de kapellen met gekleurd glas en vensters met een boogvorm. Het begijnhof van Gent was een brok Middeleeuwen, opgetrokken door negentiende-eeuwse bouwmeesters. Volgens de reiziger waren de gebouwen mooier dan authentieke middeleeuwse huizen. (HD, p. 219) De hertog van Arenberg wilde de onfortuinlijke gebeurtenissen in het leven van de begijnen uitwissen door een nieuw begijnhof voor zevenhonderd inwoners te laten bouwen. Hier konden ze onder het milde bestuur van de grootjuffrouw hun levenswijze op passende wijze voortzetten, amper een vijftal minuten verwijderd van het drukke Gent. (HD, 220)

Bang – de zoon van een dominee – zocht de grootjuffrouw op om met haar over het leven van de begijnen te praten. Nadat hij was aangemeld, verscheen de grootjuffrouw in een zijdeur van de spreekkamer waar hij op haar wachtte. ‘Ze is niet mooi,’ schreef hij, ‘onder de witte kant vallen een benig voorhoofd, een scherpe neus en naar buiten staande voortanden op die de hangende lippen wegdrücken. Wanneer ze spreekt, verdwijnt haar kin in haar borst en de dunne snuitvormige lippen bewegen naar voren om de tanden te verbergen. En toch stuurt ze moeiteloos het gesprek, met de handen gevouwen in de schoot en de kin steeds dieper wegzakkend in de vele plooiën van haar kleeD, tot op de hoogte waar de vrouwelijke anatomie gekenmerkt wordt door borsten.’ Ze sprak niet over de begijnen, maar over het Belgisch koningshuis en over de prinses van Wales die ze in Parijs had gezien. Ze beklagde de ex-keizerin en vertelde over een episode uit de oorlog van 1870¹⁵. De begijnen bekommerden zich toen om het lot van de gewonden.

Toen Herman Bang te kennen gaf dat hij over die episode al eerder had horen vertellen, liet de grootjuffrouw haar rozenkrans gedachteloos door haar vingers glijden. Daarna had ze het over diaconessen die gelijkaardig werk verrichtten¹⁶. ‘Ja,’ antwoordde de bezoeker, ‘maar diaconessen leggen geen gelofte af, en ze kunnen altijd naar hun vroeger leven terugkeren als ze dat willen.’ ‘Zoals wij,’ antwoordde de grootjuffrouw. Ook de begijnen waren vrij om te gaan, maar dat gebeurde slechts zelden. ‘Wanneer men in de nabijheid van God verkeert, verlaat men hem niet. De voorbije vijftig jaar hebben slechts twee begijnen het begijnhof verlaten, en ze hebben het geluk niet gevonden.’ (HD, 222)

Getroffen door de klank van haar stem, keek de bezoeker op naar de grootjuffrouw en zijn ogen ontmoetten die van haar die in een veld van fijne rimpels lagen. Diep in die grijze ogen lichtte een vlam op, maar haar oogleden verborgen snel die innerlijkheid. De bezoeker herinnerde haar aan de moeilijkheden met het stadsbestuur van Gent. De grootjuffrouw antwoordde hem met de evangelische uitdrukking dat ze niet wisten wat ze deden. Maar God had hun de hertog van Arenberg gezonden. Rond zijn portret in de spreekkamer hing een krans van immortellen en op een gouden plaatje werd zijn mecenaat herdacht.

‘Hij bouwde dit begijnhof voor ons en overleed. God hebbe zijn ziel,’ zei de grootjuffrouw. Op de vraag of de hertog in de kerk was begraven, antwoordde ze bijzonder strijdvaardig. Om de gezondheid van de begijnen niet in gevaar te brengen, mocht niemand in het begijnhof worden begraven, en omdat de begijnen maar zelden op een positieve instelling van het stadsbestuur mochten rekenen, konden ze alleen maar blij zijn met dat besluit. Ze voegde er enigszins ironisch aan toe dat men ‘heel Brussel’ in Laken aan de aarde toevertrouwde. ‘Gelukkig kon God zijn doden overal vinden.’ (HD, 223)

De grootjuffrouw gaf de bezoeker de toelating om ook andere huizen te bezoeken, en Herman Bang bezocht een van de conventen waar nieuwe begijnen enkele jaren samen doorbrachten vóór ze aanspraak konden maken op een eigen woning. De kamers waren sober ingericht en kraaknet. De tijd stond er stil, de inrichting en aankleding werden niet gewijzigd. Een van de begijnen vertelde aan Bang dat ze maar één verplichting moesten naleven. Ze moesten elke dag gedurende zeven uren bidden. De opmerking dat die verplichting veel tijd in beslag nam, wuifde de begijn glimlachend weg. Er gingen zestien uren in een dag, ‘en wat moesten ze met al die tijd aanvangen?’ (HD, 224) Men kon net zo goed bidden als praten. Door het glas in de deur zag men drie zusters onder een afdak bidden. Ze schommelden met gesloten ogen en mummelden – hun gebeden rolden halffluid uit hun mond. Het leek erop dat ze elkaar aflostten en wanneer een van hen stopte om te ademen, nam een andere het bidden over. Op die manier stroomde het gebed met wat haperingen voort alsof de biddende begijnen zichzelf in slaap wilden wiegen. Een van de begijnen had het echt warm gekregen en het zweet parelde op haar voorhoofd. Met de rug van haar hand veegde ze haar voorhoofd schoon, en nu en dan zakte haar hoofd wat weg terwijl ze bleef mummelen. Wanneer ze bijna indommelde, werd ze door de elleboog van een andere begijn gewekt.

De reiziger benadrukte op een wat eigenaardige manier dat hij alleen de waar-

heid vertelde. Hij kon immers gemakkelijk het begijnhof bevolken met jonge, ongelukkige vrouwen. Hij kon de begijnen als madonna's verbeelden of hen als Magdalena voorstellen. Het was helemaal niet moeilijk om het begijnhof te bevolken met vrouwen die schipbreuk hadden geleden en in hun zorgmoedige blikken een drama uit het verleden af te lezen. 'Maar omdat ik alleen de waarheid wil vertellen, kan ik de lezer niet ten dienste staan met dergelijke verhalen.' (HD, 225)

Er waren maar weinige jonge begijnen, en wat Herman Bang uit de trekken van de begijnen aflas – meestal hadden ze een gevuld gezicht met rode wangen – , was vooral een goedmoedige apathie. De meeste oudere begijnen hadden geen tanden meer. Met een half geopende mond keken ze naar de reiziger, vol slome verwondering, terwijl ze voort bleven bidden met hun tandenloze mond. Hier en daar ontwaarde Bang een novice – meestal met een grof gezicht onder de witte kap en met een plumpe gestalte. Hun kleding gomde hun jeugd uit. Maar de meesten waren oud en het vele bidden had hun onrust uitgewist, hun pijn verzacht en begeerte en gedachten met een laagje dauw bedekt. Het verlangen en het leven waren tijdens het langdurige bidden in slaap gewiegd. Maar vroeger, toen ze hier kwamen, vroeger toen ze hier rust en bescherming zochten, hoe was het toen? Dat was lang geleden. (HD, 226)

En toch waren ze nog altijd vrij: ze konden de gemeenschap verlaten, niemand zou hun tegenhouden. Maar, zoals de grootjuffrouw had verteld, waren er slechts weinig begijnen die het begijnhof de rug toekeerden, en ze liepen niet echt het geluk tegemoet. Wanneer de belofte niet volstond, was er nog altijd de schaamte. Wie durfde het aan de kap af te leggen en zich kwade blikken op de hals te halen? Het was gemakkelijker om te blijven bidden. In de kapel van de grootjuffrouw hing een schilderij dat een begijn in haar sterfbed verbeeldde. Ze had grove trekken, maar ze glimlachte tevreden. In haar gevouwen handen hield ze een gebedenboek en op haar voorhoofd lag een bruidskroon. Zo ziet het einde van een bruid van God in een begijnhof eruit. Herman Bang keek naar het werk, en na enige tijd was het alsof de lippen nog bewogen, alsof de overleden begijn nog steeds gebeden mummelde die zo veel levens in slaap hadden gewiegd. (HD, 227) Hoeveel werkkraft was op die manier niet verloren gegaan, en hoeveel levens had men zo aan de samenleving onttrokken? De reiziger dacht aan het afstompende leven met zijn lange dagen, met zijn morgengebed, de vele andere gebeden en de kleine intriges, de roddels, nog meer gebeden, nog een mis en nog meer roddels.

Men werd begijn, men was sterk en gezond, en men trad misschien toe om te

vergeten of boete te doen. En men werd opgeslorpt door de steeds eendere dagen. De gedachten werden uitgewist en een kwieke geest werd afgestompt. Onder een grauwe lucht zonder zon verdorde het leven. Zeven uur per dag werd er gebeden en twee uur per dag bracht men in de kerk door. Van die lange dag van zestien uur bleven er zeven over. Dan werd er kant geklost, genaaid en gebabbeld, maar waarover?

Vóór het altaar in de kapel zag Bang een geknielde begijn die met veel overgave aan het bidden was. Toen ze hem daarna voorbijliep, deed ze dat met een neergeslagen blik. Het was de eerste keer dat Bang een jonge vrouw zag. Ze was bleek en zorgelijke trekken tekenden haar gezicht. Ze was de vorige dag togetreden tot de orde. Over tien jaar zou ze een doffe blik hebben. Ze ging een zichzelf verschroeiend leven tegemoet. Een andre begijn vertelde de reiziger dat het meisje negentien was. Daarna verliet de schrijver het begijnhof – het was hem plots teveel, maar 's avonds keerde hij nog één keer terug. De begijnen trokken toen naar de kerk die in duisternis was gehuld. Na de mis gingen ze opnieuw naar huis en knielden voor het gedenkteken van de hertog van Arenberg. Ook als hij een grote zondaar was, zou zijn tijd in het vagevuur snel voorbij zijn – voor zijn onsterfelijke ziel had hij immers heel veel gebeden gekocht. De deuren gingen dicht, de dag was voorbij. Morgen begon een nieuwe dag, een dag zoals deze, een dag zoals alle dagen in het leven van de begijnen. 'Er zijn er, die zoiets leven noemen,' schreef Bang. (HD, 229) Misschien was voor de begijnengemeenschap nog een eeuwenlange toekomst weggelegd... Het aarzelend geformuleerde toekomstbeeld is intussen achterhaald. Er zijn geen begijnen meer, maar hun oude omgeving is nu beschermd erfgoed.

Herman Bang heeft op een voorzichtige maar eerlijke manier een samenlevingsvorm beschreven die men in Denemarken niet kende en daardoor op details gewezen die men in Vlaanderen nog amper zag. Gewoonte leidt tot vervlakking en vage contouren. Op geen enkel ogenblik heeft hij laten doorschemeren dat hij in een protestants gezin en een protestants land was opgegroeid. Zijn beelden en opmerkingen zijn soms vrij scherp, maar niet ongevoelig. Respect stond een realistische beschrijving niet in de weg. Wat hem opviel, heeft hij zonder valse bescheidenheid en zonder overdrijving verwoord. Zo konden zijn Deense lezers een verschijnsel ontdekken dat in eigen land niet gekend was. Vandaag kan men het verdwenen verschijnsel met verhalen als die van Bang en andere schrijvers kunnen herontdekken.

Romain John van de Maele

NOTEN

- ¹ A.P.M.. Geurts, 'Elders thuis. Noord-Nederlandse reizigers in Europese steden, 1815-1914', in: I. Bertels e.a. (red.), Tussen beleving en verbeelding. De stad in de negentiende-eeuwse literatuur, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2013, p. 267-291, waar 271.
- ² E. Rindom, 'Indledning', in: Herman Bang i udvalg, København, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Boghandel, 1930, p. 5-16; H. Stangerup & F.J. Billeskov Jansen, Dansk Litteraturhistorie, Bind 3, København, Politikens Forlag, 1966, p. 226-267.
- ³ V. Greene-Gantzberg, Herman Bang og det fremmede, København, Gyldendal, 1992, p. 13. Vivian Greene-Gantzberg had het over een bezoek aan de wereldtentoonstelling van 1880.
- ⁴ 'Nationale tentoonstelling', in: De Denderbode, 20 juni 1880, p. 2 en 19 september 1880, p. 2.
- ⁵ Herman Bang, 'En utrykt føljeton om mangt og meget', in: Herhjemme og derude, Kjøbenhavn, J.H. Schubothes Boghandel, 1881, p. 3-27. Verdere verwijzingen naar dit werk gebeuren als volgt in de tekst: HD met vermelding van de pagina.
- ⁶ Zie o.a. G. van Severen, 'Gent, stad der begijnhoven, Het St.-Elisabeth- of Oud Begijnhof. Het Klein Begijnhof O.L.-Vrouw ter Hoye', in: Toerisme in Oost-Vlaanderen, 1973, p. 24-29; G. Elias, 'Grootbegijnhof Sint-Amandsberg. Op de koffie bij de Grootjuffrouw', in: Touring, juli-augustus 1998, p.12-14; P. Majérus, 'De begijnhoven in België: mythe en werkelijkheid', in: Tijdschrift van Dexia Bank, jrg. 54, nr. 213, 2000/3, p. 33-53 en A. Brumagne, 'De begijnhofpoorten zwaaien open', in: De Morgen, 29 september 2001, p. 35.
- ⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/22164>; G. Deseyn, Gids voor oud Gent, Antwerpen/Weesp, Uitgeverij De Standaard, 1984, p. 391.
- ⁸ Elias, 'Grootbegijnhof Sint-Amandsberg', p. 13.
- ⁹ Jozef II (1741-1790) was keizer van 1765 tot 1790. Hij was een verlichte despoot en zijn houding tegenover de kerk leidde ertoe dat hij Keizer Koster werd genoemd. De Jacobijnen waren politiek actief tussen 1789 en 1794 en streefden de verwezenlijking van de volkssoevereiniteit en de ondeelbaarheid van de Franse Republiek na.
- ¹⁰ K. Bædeker, Belgien und Holland. Handbuch für Reisende, Coblenz, Karl Bædeker Verlag, 1868 (10), p. 135. Gent werd uitvoerig voorgesteld van p. 123 tot p. 139. Het begijnhof kwam aan bod op p. 135-136.
- ¹¹ 'Der Genter Beginenhof, der bedeutendste in Belgien, bildet eine kleine Stadt für sich, mit Strassen, Plätzen, Thoren, eingeschlossen von Mauern und Gräben, über welche sechs Brücken führen.' Bædeker, Belgien und Holland, p. 136.
- ¹² Bædeker, Belgien und Holland, p. 56.
- ¹³ Een orkestrion is een kabinetorgel dat de instrumenten van een orkest nabootst. In Vlaanderen wordt vaak het woord dansorgel gebruikt; in het begin van de negentiende eeuw leverden de firma's Mortier en Decap uit Antwerpen heel wat orgels aan foorkramers en dansalen.
- ¹⁴ Engelbert August van Arenberg (1824-1875) was het laatste lid van het huis van Arenberg dat een erfelijke machtspositie uitoefende. Hij was actief als politicus en stond bekend voor zijn mecenaat. Van Arenberg overleed in het naar zijn geslacht genoemde kasteel in Heverlee, en heeft nooit in het huis gewoond dat voor hem in het nieuwe groot begijnhof van Gent werd gebouwd.
- ¹⁵ De grootjuffrouw had het over de Duits-Franse oorlog en de nederlaag van Napoleon III in de slag bij Sedan (1870). Mede onder invloed van Napoleon III was Maximiliaan van Oostenrijk keizer van Mexico geworden, maar hij werd in 1867 – na een staatsgreep –

geëxecuteerd. De ex-keizerin was zijn gemalin Charlotte van België die in 1927 in Meise is overleden.

- ¹⁶ Een diacones was een protestantse verpleegster die de verpleging als liefdewerk verrichtte. Diaconessenhuizen waren ziekenhuizen waar diaconessen werkzaam waren. Dit verschijnsel is afkomstig uit Duitsland, waar het in 1836 door dominee Theodor Fliedner (1800-1864) werd ingesteld. In Denemarken bestaan nog steeds scholen waar de verpleegkundige opleiding wordt gekoppeld aan de opvattingen van het diaconessenwezen (Filadelfia, Dianalund, Diakonhøjskolen in Århus en Diakonissenstiftelsen Diakonissestiftelsen in Frederiksberg).

GEHALVEERD HUIS AAN DE KALANDESTRAAT BELACHELIJK EN HACHELIJK

Noot van de redactie. De hieronder gepubliceerde tekst geeft in gemoderniseerde en aan hedendaagse lezers aangepaste vorm het relaas weer van een bijzonder straf staaltje van wat met het historische Gentse huizenpatrimonium kan mislopen. Om misverstanden te vermijden moet hieraan toegevoegd worden dat de hedendaagse beschermingsprocedures verschillen van de vroegere. De auteur Pierre Kluykens, jurist en estheet (1921 – 1980), geeft in een in krantenartikel gedateerd mei 1973 een getuigenis uit eerste hand. Hij was destijds voorzitter van de intussen verdwenen Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon.

Er moeten ergens in dezelfde streek drie wagens aan eenzelfde onbewaakte overweg tot gruis worden gereden, honderd mensen levend verbrand worden in een grootwarenhuis, twee of drie tieners aan overmatig drugverbruik sterven of een ganse familie in een camping worden uitgemoord om de openbare opinie, de massamedia en de traditionele ongeluksprofeten plots overeind te zien veren en een toestand aan te klagen die sedert jaren bestond maar die eenieder negeerde of doodzweeg. Het is nu eenmaal zo. De mensen denken dat er dagelijks genoeg ongelukken en rampen in hun eigen leventje en in de wereld gebeuren om zich op de koop toe nog zorgen te moeten maken om hetgeen niet is voorgevallen maar misschien wel had of zou kunnen gebeuren. Zo is het ook gesteld met de monumenten, de oude of historische gevels. Zolang de sloophamer het en douceur en anoniem doet met kleine, in een

Afb. 1. Foto uit 1956 (SCMS 2545, historische verzameling van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon bewaard in het Gentse Stadsarchief.

modern ensemble geïsoleerde gevels, of zolang het bij een zogeheten modernisering of aanpassing van een uitstalraam blijft, reageren de mensen niet en ze zijn zelfs onverschillig. Maar de dag dat er een steen van de kathedraal of het Belfort zijn eeuwenoude plaats ontglipt en op het voetpad neerploft, wordt het een gejack en gesakker over de nalatigheid, het in gebreke blijven, de gierigheid, de slechte werking van de technische diensten en noem maar tot morgen vroeg op... De overheden hadden het moeten voorzien, hadden sedert lang het gebouw moeten herstellen, de nodige kredieten uitschrijven. Geen mens in de straat die niet weet hoe men had moeten handelen om dergelijke "moordachtige" feiten te vermijden.

Het spectaculaire en het sensationele alleen treffen de moderne mens, traumatiseren hem, ook op het domein van monumenten. Het is daarom dat het tragikomisch spektakel van de gehalveerde gevel aan de Kalandestraat het oog, de verbeelding en ook wel de geest van menige Gentenaar heeft getroffen. Het geval is ten andere een unicum in de annalen van de architectuur! De realiteit overtreft de verbeelding. Belachelijk en hachelijk, want dat spectaculair voorbeeld is de onvermijdelijke en helaas ook logische uitloper en slotfase van

tientallen soortgelijke gevallen die wellicht minder de verbeelding treffen maar in de grond eenzelfde malaise, indien niet onmacht in zich dragen.

De grote moeilijkheid was hier dat, zoals het nog meer gebeurt, deze eigendom met een sierlijke gevel uit 1714, destijds samen met de gebouwen die achter de gevel sluimerden verdeeld werd en thans aan twee verschillende eigenaars toebehoort. Een van hen bezat ook de aanpalende, banale huizen. Hij wou al hetgeen zijn eigendom was slopen om er een appartementencomplex op te richten met op de begane grond een winkelhuis. Dit zou als logisch of onlogisch gevolg hebben dat de helft van de elegante achttiende - eeuwse gevel zou worden afgebroken en dat de overgebleven helft geflankeerd zou worden met een ongeveer 16 m. hoog modern gebouw. De Stedelijke Commissie voor Monumenten en Landschappen reageerde eenparig en scherp: een dergelijk project zou een verminking zijn van een mooie 18de-eeuwse gevel en het uitzicht van de bewaarde helft van het huis zou werkelijk belachelijk zijn!

Er zijn in Gent tientallen gebouwen, meestal herenhuizen, die oorspronkelijk aan één eigenaar toebehoorden en later hetzij door erfenis, hetzij door verkoop

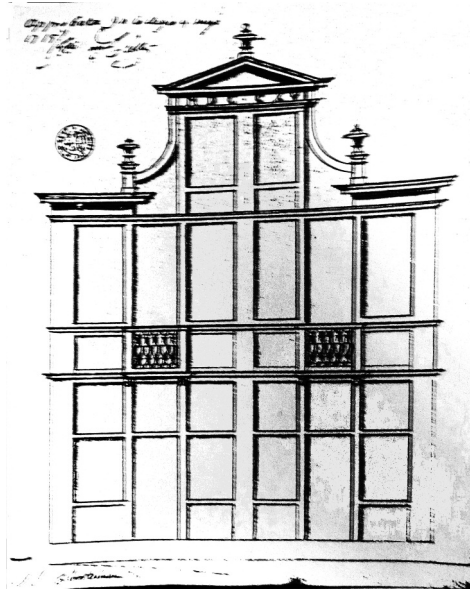
Afb. 2. Betonnen nieuwbouw zichtbaar na de afbraak van de ene huishelft (foto uit het in de tekst vermelde krantenartikel bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Sint-Amandsberg, zonder aanduiding van datum en herkomst. De journalist tekende met de afkorting Fe.)

Afb. 3. Actuele toestand (mei 2014).

of verdeling, naar twee of meer eigenaars overgingen. Nooit was het echter voorgevallen dat op die manier gehandeld werd. De plannen en voorstellen zoals zij ingediend werden, moesten categoriek van de hand gewezen worden, temeer daar de huizen (in die tijd nr. 10 en 12) een zeer typisch voorbeeld uitmaken van de Gentse architectuur uit het eerste kwart van de achttiende eeuw. De eigenaar deed een nieuwe poging maar ving opnieuw bot. De stedelijke commissie wees andermaal zijn aanvraag van de hand. Zij had klare wijn geschonken, ondubbelzinnig en duidelijk haar standpunt bekend gemaakt. Te duidelijk wellicht, want zij vernam niets meer over de zaak tot op het moment dat het dossier om de duivel weet welke reden te Brussel aan de koninklijke monumentencommissie voor advies bleek voorgelegd te zijn. Dit impliceerde meteen dat de definitieve beslissing in Brussel en niet in Gent zou worden genomen.

Men kent het bittere einde van het geval. Honderden Gentenaren die de Kalandestraat voorbijliepen, konden wekenlang het "mirakel" zien gebeuren: een gevel bekroond met een fronton en een jaartal die één geheel uitmaakte, werd als met een houthakkersbijl in twee gekapt. Administratief was dat

Afb. 4. Geveltekening bij de bouwaanvraag uit 1714 Stadsarchief Gent, reeks 235, bundel 118 nr. 2). Bemerkt de twee deuren.

mogelijk, want in tegenstelling met hetgeen men heeft beweerd is de gevel Kalandestraat nr. 10-12 niet geklasseerd. Hij komt enkel voor op de lijst van de merkwaardige gebouwen, hetgeen een belangrijk verschil betekent.

Men kan treuren, men kan het betreuren, men kan het laten gebeuren. Het is de gemakkelijkste oplossing, degene die leidt tot het langzame maar zekere teloorgang van het Gentse bouwkundig patrimonium. Het geval van de Kalandestraat is voorlopig een voldongen feit, maar daarmee is de kous nog niet af. Als de huidige toestand bestendig blijft, dan zal de foto van de halve gevel de ronde van Europa doen. Kan Gent het zich permitteren de spot en de hoon op zich te halen van de hele wereld?

Naschrift

Na heel wat geharrewar probeerde men uiteindelijk het fatale ‘ongelukske’ alsnog te herstellen. ‘Brussel’ legde de verplichting op de afgebroken gevelhelft te herbouwen. Een krantenknipsel uit die tijd bewaard in het Documentatiecentrum DSMG in Sint-Amandsberg geeft tal van details over de zaak: het verzet van de andere eigenaar die zijn bewaard gebleven huishelft

letterlijk ontwricht zag, de truc met ‘instortingsgevaar’ (elke aannemer kan in no time instortingsgevaar creëren of – evengoed – onmogelijk maken), enz. In ‘Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen’. Deel Gent 4na (Gent, 1976, p. 191 - 192) lezen we: ‘Nr. 4 – 12. Aanvankelijk mooi barokhuis van 1714 met twee bouwlagen en zes traveeën (aantal venster- en deuropeningen per verdieping) onder mansardedak (leien), voor enkele jaren voor de helft gesloopt en naderhand weer opgebouwd in zeer harde stijl (...) Gewijzigde begane grond, onder meer met 19de-eeuwse houten winkelpui.’

Het kwaad was geschied, maar had, net als het het geval zou zijn met de ‘muur van de schande’ aan de Sint-Michielsstraat uit dezelfde jaren zeventig, misschien een gelukkig gevolg. De publieke opinie kon zoiets niet goedkeuren. Artikels als dat van Kluyskens hielpen een mentaliteitswijziging tot stand komen.

Actueel worden, met het terug in de mode komen van wonen in het historische centrum, grote blokken tot diep ondergronds totaal afgebroken op de stevig ondersteunde gevels na of in het beste geval de voorhuizen. Ze worden uitgeruimd tot een lege schelp en binnenin helemaal heringericht. Overigens krijgen gerestaureerde gevels daterend uit de tijd van het huis in de Kalandestraat sinds enkele tientallen jaren hun oorspronkelijke rode gevelbeschildering terug zodat zelfs gereconstrueerde muren of muurgedeelten er weer min of meer authentiek uitzien. Voorwaarde in dit specifieke geval is wel dat de twee eigenaars op dezelfde manier met hetzelfde kleurslag gelijktijdig te werk gaan

Nog een laatste bijzonderheid over het huis aan de Kalandestraat (destijds Ciperijstraat). De originele bouwaanvraag ingediend door Arnaut Cloosterman in augustus 1714 bleef bewaard in het stadsarchief (reeks 535, bundel 118 nr. 2, zie afb. 4). De tekst heeft het over de gevel van één huis dat in de plaats zou komen van de houten gevels van twee huizen, maar uit de bouwtekening blijkt dat ook de nieuwbouw een dubbelhuis was, met twee deuren onder één dak. Een typische bijzonderheid bij de bouwaanvraag betreft het feit dat de eigenaar toen verplicht werd de nieuwbouw op gelijke lijn te brengen met de huizen van zijn burens ‘op eene rechte linie beginnende van aen het huys alsnu bewoont door M. Snoeck, boeckbinder ...’. De stadserfscheiders (stadsarchitecten) kwamen het zaakje ‘visiteren’, in het bijzonder de kelders, en het bedrag van de vergoeding voor de grondafstand bepalen.

(L.D.).

Onderschriften

Afb. 1. Foto uit 1956 (SCMS 2545, historische verzameling van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon bewaard in het Gentse Stadsarchief).

Afb. 2. Betonnen nieuwbouw zichtbaar na de afbraak van de ene huishelft (foto uit het in de tekst vermelde krantenartikel bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Sint-Amandsberg, zonder aanduiding van datum en herkomst. De journalist tekende met de afkorting Fe.)

Afb. 3. Actuele toestand (mei 2014).

Afb. 4. Geveltekening bij de bouwvraag uit 1714 Stadsarchief gent, reeks 235, bundel 118 nr. 2). Bemerkt de twee deuren.

Pierre Kluykens

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS DAAN BOENS (OOSTENDE 1893 - GENT 1977)

Ik heb Daan Boens enkel tijdens zijn laatste tien levensjaren gekend. Hij was toen een gezette zeventiger, eerder klein van gestalte, het gelaat van een rustig en wijs man, een sympathieke glimlach, gecultiveerd, een vlotte prater, een charmante heer. Ik herinner me ook zijn jongere, heel mooie vrouw Hilda Reichardt. Toen we af en toe contact hadden en ik hem een paar keer heb opgezocht, woonde hij in de Sint-Niklaasstraat 56. Zijn woning een waar museum met werken van Spilliaert, Servaes, Verdegem, Vanaise, Baertsoen en talloos veel anderen. Hij werkte mee aan mijn verzamelbundel opstellen Rondom Richard Minne (1971) en hij publiceerde in de Yang Poëzriereeks zijn laatste gedichtenbundel Kwatrijnen integraal (1973). Hij heeft niet meer de gelegenheid gehad mee te werken aan de Artistieke Aperitieven tijdens de Gentse feesten, maar ik heb dat een paar jaar later goedge maakt met een middag over Minne, Mussche, Rogghé en Boens.

Daan Boens is geboren te Oostende in 1893. Zijn vader was bakker en de zoon van een molenaar; zijn moeder was de dochter van een zeeman. In 1929 verhuisde hij naar Gent, waar hij tot zijn dood in 1976 is blijven wonen. Hij overleed in het hospitaal "Institut Moderne". Misschien was hij wei ongeneeslijk ziek, maar misschien is het gas van 1918 hem uiteindelijk fataal geworden.

Daan Boens heeft een verscheiden, druk en gepassioneerd leven geleid. Hij studeerde aan de Luikse universiteit -omdat alleen daar archeologie werd gedoceerd- wijsbegeerte en archeologie. Tegelijk was hij er ook student aan de Academie. Van 1914 tot 1918 stond hij in de loopgraven van het IJzerfront, waar hij, gelukkig voor hem, ongedeerd van terugkeerde, al werd hij in 1918, bij een van de laatste tegenaanvallen van de Duitsers, door gas bevangen. Alhoewel verschillende politieke partijen hem vroegen, koos hij, in overeenstemming met zijn pacifistische overtuiging, voor de socialistische partij en stelde hij in 1921 zijn kandidatuur voor de provincieraadsver-

kiezing en in 1925 voor de Kamer. Hij werd telkens verkozen. Eenmaal verhuisd naar Gent werd hij lid van de Raad van Beheer van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, het Museum voor Schone Kunsten en de Commissie van het Oudheidkundig Museum. In 1929 trok hij zich terug uit de actieve politiek. Hij wijdde zich nu hoofdzakelijk aan de journalistiek: redacteur en redactiesecretaris van Vooruit, directeur van het dagblad Vooruit en beheerder van SM Het Licht. In 1935 was hij medeoprichter van Radio Vlaanderen en in 1938 medestichter (samen met J. Daisne, A. Herckenradt, P. Roghé en M. Deruelle) van het tijdschrift Pan. Omdat hij ook wel zag dat de redactie dringend aan vernieuwing toe was, bombardeerde hij me in 1974 prompt tot redacteur. In 1940, bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, werd hij publiciteitsagent en makelaar in onroerende goederen. In 1952, na een incident bij Vooruit, werd hij bibliothecaris en adviseur van de Centrale der Liberale Vakbonden.

Daan Boens heeft zijn hele leven gedichten geschreven, hoofdzakelijk sonnetten en kwatrijnen maar ook balladen, en hij publiceerde meer dan twintig gedichtenbundels. Zijn eerste bundel *Van glorie en lijden* (1917), was een bundel sonnetten uit de loopgraven aan de IJzer. Ook *De verrijzenis* (1920) bevat oorlogspoëzie. Achilles Mussche noemde hem de oprechtste, persoonlijkste en aangrijpendste oorlogsdichter. Zijn volgende bundels lopen in de lijn van het expressionistisch humanitarisme, deels beïnvloed door Walt Whitman. In latere gedichtenbundels getuigt Daan Boens van zijn geloof in het leven en de liefde en de levenswijsheid die hem toelacht. Hij was goed bevriend met nagenoeg alle literatoren van zijn generatie aan wie hij gedichten als verjaardagsgeschenken uitdeelde, maar hij was tegelijk zeer gevoelig voor de waardering door jongeren.. “Ik wens steeds met of naast de laatst gekomene te staan, de jeugd heeft gelijk.” Ludwig Alene en ik vielen blijkbaar in zijn smaak. Hij schreef ook de “Jubileumcantate der Gentse socialistische vlasbewerkersevereniging” en “De man die zijn vrouw verkocht” een treurig spel in drie bedrijven. In 1939 ontving hij de Prijs voor poëzie van de provincie West-Vlaanderen. In 1968 kreeg hij voor zijn poëzie de Letterkundige Prijs van de stad Gent.

Al heel jong bleek ook het talent van Daan Boens voor tekenen. Daarom dat hij als student te Luik ook de lessen aan de Academie heeft gevolgd. Nadien zullen Henri Permeke, de vader van Constant, James Ensor en Leon Spilliaert hem les en raad geven om zijn teken- en schilderkunstig talent te verbeteren. Te Gent was hij goed bevriend met Frits van den Berghe. Daan Boens is tot het einde van zijn leven blijven schilderen (hoofdzakelijk marines, landschappen en stillevens), vooral met pastel. Hij heeft nooit tentoongesteld, maar toch werd zijn werk geregeld geveild en verkocht, o.a. in zaal Campo te Antwerpen.

In 1973 werd Daan Boens 80 jaar. In de reeks VWS-cahiers schreef Raf Seys een nummer over hem en in Gent werd dat door het tijdschrift *Pan* gevierd met een speciaal aan hem gewijd nummer. Ik werkte er aan mee met vier kwatrijnen, waarvan het eerste als volgt luidde:

De zee zong uw geboortezang,
in Gent volgroeide uw levenslied,
voor wie als u de mens bemint
en 't leven kunstig weet te leven.

Daniël Van Ryssel

DE KLEURRIJKE FAMILIE VAN DAMME

3. ‘T ARTIESTSEN

In de vorige nummers verschenen de eerste afleveringen in een reeks familieportretten geborsteld door Eric Vermeirsch. Opgroeien in de jaren vijftig in een kleurrijke familie ergens rond de Wondelgemstraat en de Ferrerlaan. Dat was het gelukkige lot van de auteur die voor ons een reeks tafereeltjes uit die tijd borstelt. Ze spelen zich overwegend af bij de Van Dammes, de familie van zijn moeder. Hieronder presenteren we opnieuw een relaas van de exploten van een merkwaardige representant van de familie. De overige volgen in schuifkes in volgende GT nummers (Noot van de redactie).

“Frans, goade gai nie goan sloape?” vroeg mijn tante Jeannette wat ongerust, al gekleed in haar veelkleurige “peignoir” en klaar voor de nachtrust. “Ik nog goan sloape? ”, zei mijn nonkel Frans, “’t es de moeite nie mier, ’t es al noar den vieren.”

’t Was waar, de Van Dammes hadden weer eens het beest uitgehangen in één van hun talrijke stamcafés. Maar het was oudejaarsavond en dat gebeuren werd altijd gevierd bij Caron op de Rijnhovelaan. Noblesse oblige, dus op oudejaarsavond ofwel Caron ofwel thuis blijven! Als kleine jongen maakte ik handig gebruik van de vermoeidheid bij de volwassenen en ik liep daar in die grote keuken nog tussen in mijn pyjama, ondanks het late uur. Ik zag nonkel de moor vullen met water en ik kende het vervolg van het ritueel: nu ging hij de kachel aansteken, hij plaatste de moor erop, zijn stoel bij de kachel en zijn handen op de moor om ze eens lekker te verwarmen. Want in die tijd was het in december nog écht koud. “Sloapèl”, “Tséteu bewoarteu”, het ritueel voor het slapengaan werd afgerond en nonkel Frans zat weldra alleen, monter en klaarwakker rond het stoofje comfortabel zijn handen te warmen op het moortje! Hij gaf weer eens blijk dat zijn reputatie van sterke man wel verdiend was. Mij gaf hij dikwijls leiding door mij ongevraagd mijn knutselwerkjes af te pakken : “Kom, artiestsen, loat uw nonkelke da ne kier doen.” Ooit had hij een houten “bootje” met wielen vervaardigd voor zijn petekind, dat het speelgoed op één van zijn voetjes liet vallen en sedertdien heeft hij het kind nooit meer teruggezien. Het “bootje” was gemaakt uit een massieve blok hout en daarom nogal zwaar, en de ouders waren malcontent vanwege het feit dat hun oogap-

pel dagen na elkaar heeft gehinkt.

Nonkel Frans was een man met ervaring, een echte “jobhopper” avant la lettre, had enkele jaren gediend bij de politie en uiteindelijk zijn laarzen en witte helm aan nonkel Guillaume cadeau gedaan voor een zakje kolen, had ook jaren gewerkt in Duitsland tijdens de bezetting. Maar over dat laatste kon Giele nogal geheimzinnig en ietwat spottend doen, tenminste als Frans er niet bij was: hij had het altijd over affiches met daarop “Hij lacht, hij is gelukkig, hij werkt in Duitsland”. Overigens had Frans wel zo een kop die de Duitsers aanstond, met een vooruitgestoken Mussolini-kin en een arendsneus. Maar veel van dat arische effect werd teniet gedaan door zijn pekzwarte haren die hij bovendien nog insmeerde met “briljantine”, want gel bestond er toen nog niet.

Het liep al tegen het middaguur toen ik die 1ste januaridag eindelijk wakker werd en ik hoorde dat er al heel wat animositeit was in de keuken. Ik hoorde wat onderdrukt gelach en toen ik de keukendeur opendeed zag ik enkele Van Dammes rond het uitgedoofd stoofke en de slapende Frans staan. Ik was juist op tijd om de pointe niet te missen, ik hoorde mijn tante Jeannette zeggen: “Frans, ge goat toch nie blave sloape, en wa es da op eu hande?” Frans schoot met een schok wakker en keek naar zijn twee handen: “Main hande? D’er es niets mee main hande.” Maar toen zagen wij allemaal de talrijke blazen op zijn handen, waardoor deze eruit zagen als malse kussentjes.” Plotseling voelde ik dat ik het zou aandurven en ik riep “Wa edde nu gedoan, artietsen!” en ik had hiermee veel succes bij de andere Van Dammes.

Nonkel Frans was niet alleen zeer handig maar ook zeer sportief. In zwembroek (dan nog met de navel zedig bedekt) zag hij er zeer imposant uit, van nature gebruind of misschien ook wel getaand door het gebrek aan een wekelijkse (laat staan dagelijkse) douche, want die luxe kenden wij toen nog niet. Hij verachtte de schoolslag en verkoos de crawl, ook een beetje beïnvloed door het succes van Johnny Weismüller, de eerste tarzanfiguur. De Van Dammes gingen altijd zwemmen in ’t Strop. dat was toen nog geen echt zwembad, maar een kleine aftakking van de Schelde die gedeeltelijk met een stalen kabel was afgebakend. Naar de kabel zwemmen en terug, dat was de uitdaging die velen niet konden waarmaken, want dat zal wel vijftig meter geweest zijn. Zwemmen was bij de Van Dammes wat de jeugd tegenwoordig pootje baden zou noemen.

Op een dag was Frans het geplaagd van de andere familieleden beu, en hij duwde mij opzij in het water en zei “Meit eu wig, artietsjen, eu nonkelke goa noar de kabel”. En met zwierige halen kliefde hij door het water, weldra bereikte hij de gevarenzone waar je niet meer kon rechtop staan zonder dat het water tot aan de lippen kwam, en hij bleef maar verder zwemmen. Mijn tante

Jeannette haar gezicht zag bleek van schrik en ik hoorde haar roepen “Frans, past op, ge goat eu verongelukke!”. Maar met het fanatisme, dat zij hem waarschijnlijk daar in Duitsland hadden ingehamerd, bleef hij verder zwemmen. Hij bereikte eindelijk de kabel, ging er met beide armen over liggen en iedereen was opgelucht, hij zelf waarschijnlijk nog het meest.

De terugzwem ga ik hier niet beschrijven, redders moeten ook hun werk doen, alhoewel nonkel Frans lang heeft moeten roepen vooraleer zij hem eindelijk hoorden, zij hadden feitelijk nog wat aansporing van tante Jeannette nodig om in gang te schieten. En zo een kabel als afbakening is ook maar niets, want er liep zowaar wat bloed van onder nonkel zijn oksel, wat hem toch wel een beetje een heldhaftig voorkomen gaf, en hij had ongetwijfeld veel geleden.

Maar vanaf die dag begon mijn twijfel over zijn onverstoorbare stoerheid toch wat te wankelen. En toen ik enkele jaren later als leerling houtbewerking vaststelde dat hij zelfs niet wist waarvoor sommige gereedschappen dienden die hij had “gekregen” bij het “verlaten” van de diverse firma’s waarvoor hij had gewerkt, was het helemaal gedaan. Alhoewel ik moet bekennen dat ik tot op heden nog altijd vol ontzag terug denk aan die ene gouden tand in zijn mond, misschien verdiend in Duitsland?

Eric Vermeirsch

Noten

- ¹ Een moor is een kleine ketel van aluminium die een fluitend geluid maakt van zodra het water begint te koken.
- ² Tséteu bewoarteu: God zegene u en beware u.
- ³ Meit eu wig, mijd u weg, hoepel op.

LEZERS AAN HET WOORD

Naar aanleiding van de bijdrage van **D. Van Ryssel** over het Wintercircus in het nummer 2014 – 3 vestigt **Marie Christine Laleman**, directeur van de Gentse Dienst Stadsarcheologie en Stadsarchief, de aandacht op de meest volledige studie waarvan de resultaten uitgebreid werden gepubliceerd. Het betreft een referentie die in het vermelde artikel ontbreekt:

DE CLERCQ, L., NAUWELAERTS, J., Van wintercircus naar garage: de bouwgeschiedenis van het Nieuw Cirkus in Gent Sint-Pietersnieuwstraat 11 - Lammerstraat 13, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent, 2007, nr. 61, p. 325-357.

Lezer **Hubert Guldentops** formuleert een vraag over de benaming Kunstlaan en de vroegere naam Dekstraat. Deze straat werd afgelijnd in 1898 (Raadsbesluit van 23 mei, bevestigd door K.B. van 17 sep.). De nieuwe straat kreeg toen die naam (avenue des Arts). De nieuwe straat verving de oude Dekstraat (rue des Couvreurs) die in dezelfde besluiten werd gesupprimeerd. Daarmee komt de vraag op: waarom Kunstlaan? In die tijd was er nog helemaal geen Museum voor Schone Kunsten (MsK) dichtbij en de mooie art nouveauhuizen stonden er nog niet. Bestond het plan om een museum te bouwen op die plek toen al en wist men welke bebouwing men daar wenste? Wellicht was de idee om een wereldtentoonstelling in Gent te laten plaats vinden al aan het rijpen of stond het al vast en maakt de Kunstlaan deel uit van al de Gentse opsmukwerken voor die tentoonstelling?

Een bijkomende vraag geldt de oudere benaming van de Kunstlaan: de Dekstraat die tot in 1898 niet meer dan een onaanzienlijk wegje was in onbebouwd terrein. In de Franse straatnaamgeving zocht men allicht het foutief bij dakdekkers en dergelijke (rue des Couvreurs)?

Vraag van **Philippe Genbrugge**

Wie heeft er beeldopnames van de bekende theaterstukken van Romain Deconinck en zijn ‘beren’? “Ne lieuw zoender tande” en “Bij tante Wanne” zijn voor mij twee jeugdherinneringen. Vroegere stukken zoals “Salu, ‘k goa in congé”, “Heb’d uwe nieuwe vuilbak al gehad, madam?”, “Mijn ma es uuk agent” en “Kom bompa” maakten ook deel uit van het succesvolle repertoire. “Salu, ‘k goa in congé” en “Kom bompa” zijn op Youtube te vinden maar zonder beeld. Ik weet dat één stuk, vermoedelijk “Ne lieuw zoender tande”, rond 1975 werd opgenomen en (rechtstreeks) uitgezonden door de toenmalige

BRT. Dat gebeurde vanuit het NTG, omdat dit technisch minder problemen stelde dan in de Minard schouwburg.

Ik vind dat het originele repertoire van Romain Deconinck tot het Gentse cultureel patrimonium behoort en dus niet mag verloren gaan. Ik hoop dat jullie alsnog de hand kunnen leggen op bovenvermelde opnames (eventueel via de VRT), of dat iemand onder de trouwe leden lezers mij verder kan helpen.

Louis Gevaert, eminente kenner van Destelbergen, reageerde op een antwoord in GT 2014 nr. 4 op de vraag van Hubert Keuppens omtrent een door de Duitsers gebruikte villa in het Gentse (GT 2014 nr. 3, p. 227-228). Dat was zeker niet het kasteel Succa in Destelbergen. De oorlogsvoerende, zowel Duitse als Engelse, hebben heel veel kastelen ingepalmd in het Gentse, vooral als kwartier voor de officieren. De bijhorende parken werden eventueel gebruikt om het oorlogsmateriaal te verbergen.

Het Succa kasteel was eveneens een 'vakantieopleidingskamp' voor jonge meisjes die in de Duitse propaganda ingeschakeld werden o.m. met voedselbedelingen aan behoeftige mensen.

Over dat kamp verscheen een artikel in het Jaarboek 44, 2007, van de Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, met onder meer een foto van het 'echte' kasteel Succa.

François de Clippele wenst te wijzen op een veel voorkomende fout bij verjaardagen. Een heuglijke gebeurtenis viert men inderdaad. Maar er zijn ook pijnlijke verjaardagen. In een lezenswaardige bijdrage (dat zijn ze allemaal in GT, ongeacht de leeftijd van het artikel of van de lezer!) heeft **Rudy van Elslande** het over het vieren van de diefstal van het paneel van de Rechtvaardige Rechters (GT 2014 nr. 4, p. 230). Ik vind daar weinig redenen toe, ook niet na 80 jaar. Wel om te herdenken, zoals men nu de Eerste Wereldoorlog herdenkt. De brand van de onschatbare Leuvense universiteitsbibliotheek in 1914 was overigens het voorwendsel om de verkochte zijpanelen uit Berlijn terug te halen. De criminele brand wordt nu, honderd jaar later, herdacht, maar toch niet gevierd.

De bijdrage van Rudy van Elslande zet alweer indianenverhalen op een rijtje. Het had over Lodewijk XVII kunnen gaan of over de dochter van de laatste Russische tsaar. Max Winders lid van de Académie Française? Dan was Leo De Kesel kardinaal!

EEN HEDENDAAGSE OPVOLGER AAN DE KRAANLEI VOOR DE ‘VIGILANTEN VAN LEANDER’ (1910) AAN DE HUIDEVETTERSKAAI

In Ghendtsche Tydinghen 2014 nr. 1 (p. 29-31) verscheen een klein artikelje in de reeks Ghendtsche Toestanden waarin aangehaald werd hoe de Gentenaars tot aan WO I aan de Huidevetterskaai een bootje konden huren om moeilijk te bereiken plekken aan het water te bevoorraden, om materialen aan- of af te voeren, etc.

Het toeval wil dat ongeveer gelijktijdig met het verschijnen van dit tekstje een gelijkaardig nieuw initiatief van start ging ten behoeve van aan het water gelegen afbraakwerken en bouw- of verbouwprojecten. Heel wat groter van om-

vang uiteraard. Aan de achterhuizen van twee te verbouwen winkelpanden in de Kraanlei ligt dit voorjaar een duwschuit van dertig op zes meter gemeerd vol reusachtige werfzakken. De afbraakstoffen worden er eerst gestapeld en van daar naar hun plaats van bestemming buiten de stad vervoerd zonder hinder in de drukke winkelwandelstraat en minimaal vrachtwagenverkeer. De Vlaamse overheid en de Stad ondersteunen dit pilootproject. Meer daarover in een artikel van Karel Van Keymeulen in De Gentenaar van 7 feburari 2014 en op de internetsite van het project

L.D.
met dank aan Sonja Gysselinck